

**EN UTVÄRDERING AV
DET SVENSKA EU-MEDLEMSKAPET 1995-2012
SAMT
UTTRÄDE UR EU – ÄR DET MÖJLIGT?
ALTERNATIVA FÄRDVÄGAR**

**DEL III (AV III):
Diverse politikområden som EU lägger sig i
Alkoholpolitiken – ökad alkoholkonsumtion
Miljöpolitiken – inget svenskt självbestämmande
Fler exempel på olika politikområden där EU lägger sig i och styr över Sverige
Alternativa vägar för Sverige
JAN Å JOHANSSON
JANUARI 2013**

oeic ORGANIZATION FOR EUROPEAN
INTERSTATE COOPERATION

www.ooiceurope.com

Observera att åsikter som framförs i denna skrift är författarens. Utgivaren - Föreningen för Europeiskt Mellanstatligt Samarbete - arbetar för att skapa debatt och tar inte politisk ställning som organisation i de frågor som behandlas här.

www.oiceurope.com

The activities of the OEIC are financially supported by the European Parliament. The liability of any communication or publication by the OEIC, in any form and any medium rests with the OEIC. The European Parliament is not responsible for any use that may be made of the information contained therein.

Sverige ut ur EU

Den huvudsakliga politiska slutsatsen

När Sveriges ledande politiker på ja-sidan i början av 1990-talet argumenterade för att Sverige skulle gå med i EG/EU hade de ingen aning om hur allomfattande EU-medlemskapet skulle vara i det politiska styrandet av Sverige. Med varje nytt EU-fördrag har EU blivit mer och mer överstatligt styrt och lagt under sig politikområde efter politikområde, skapat nya EU-institutioner och startat nya utgiftsprogram. Dessutom har flera nej-resultat till nya fördrag i olika länders folkomröstningar trixats bort genom att man kosmetiskt ändrat ett fördragsförslag eller sett till att folkomröstning har hållits en gång till med en gigantisk propagandamaskin mobiliserad för ett ja. EU:s politikerelit anser sig ha ett så oerhört viktigt och högtstående mål med EU att folks motstånd kan ignoreras och köras över.

EU har nu senast skapat en utrikestjänst som syftar till att ta över medlemsländernas utrikespolitik och EU-parlamentet vill att EU skall ha en enda gemensam plats i Förenta Nationerna. Det har inte fastslagits någon gräns för hur mycket EU skall ta över. EU styr idag över områden som alkoholpolitik, miljöpolitik, djurskydd, gränskontroller, offentlighetsprincipen, arbetstider och idrott. Även skilsmässor inom familjerätten har reglerats på EU-nivå men Sverige har avstått från att delta på det området. Ett regeringsskifte åt ena eller andra hållet i Sverige efter ett riksdagsval har förlorat mycket i politisk betydelse efter EU-medlemskapet. Det är så mycket av politiken som ligger fastlåst på EU-nivå att en svensk regering har ett mycket begränsat område att arbeta inom.

Att ledande svenska yrkespolitiker inte har någon aning om EU:s utveckling och konsekvenser har varit mycket tydligt när de i början av 2000-talet talade för att Sverige skulle ansluta sig till eurozonen, annars väntade marginalisering, minskad utrikeshandel och fattigdom för Sverige. Vi ser nu tydligt att det nej-sidan i euroomröstningen varnade för – att priset skulle bli högt för att hålla ihop en eurozon med en enda centralt styrd räntenivå var det som byggde den gigantiska eurokrisen med förödande effekter för en del euroländer. Dessutom fick nej-sidan rätt när man hävdade att EMU kommer att kräva att EU utvecklar en finanspolitik och går vidare i utvecklingen mot ett Europas Förenta Stater. Ja-sidan förnekade att denna utveckling skulle komma, men vi ser nu hur beslut fattas inom eurozonen i denna riktning.

Men som denna skrift visar – EU-medlemskapet har orsakat en rad negativa konsekvenser för Sverige och till exempel nykterhetsorganisationer och fackföreningar har all anledning att vara oroliga över utvecklingen inom deras respektive områden. Men också både de på vänsterkanten som anser att den svenska sociala modellen hotas, respektive de på den borgerliga kanten som inte vill se en ökad byråkrati eller en ökad politisk kontroll av område efter område inom politiken samt ständigt ökade EU-utgifter, har all anledning att motsätta sig den nuvarande överstatliga utvecklingen av EU-systemet.

Sverige är ett av de mindre medlemsländerna i EU och de svenska politikerna har en marginell påverkan när de stora elefanterna från de största medlemsländerna dansar. Svenska EU-politiker får välja att antingen flyta med i strömmen eller spolas bort. Väljer de det första alternativet måste de i Sverige försvara EU:s beslut eller försöka att bortförklara eller skyla över de negativa konsekvenserna.

Sammanfattning

Den representativa demokratin fungerar dåligt inom EU. Bland annat tolereras det inte när medborgarna i något av medlemsländerna röstar nej till ett EU-fördrag. Då måste de antingen rösta om samma sak om igen eller också ändrar man förslaget rent kosmetiskt. Likaså har Frankrikes president och Tysklands förbundskansler ofta tolkningsföreträdare. Vad de dikterar vid sina egna ”toppmöten” brukar de andra regeringscheferna acceptera och sedan går ordern ner genom yrkeskåren av politiker att man skall följa sin ledning annars är karriären över.¹ EU sitter snarare fast i ett fåtalsvälde, en plutokrati – än att det fungerar demokratiskt.

Eurokrisen och Lissabonstrategins stora misslyckande visar också att EU inte kan klara ekonomiska kriser. Marknadsintegrationsprojektet med en gemensam valuta har blivit mycket kostsamt för en del länders medborgare då EU-ländernas ekonomi var alltför olika för att passa för en enda ränta.

Sverige har varit känt för att vara oflexibelt i förhållande till EU-regler enligt den svenska traditionen ”regler är till för att följas”, till exempel när det gäller tillämpningen av EU:s livsmedelsförordning. Sverige anser att man skall följa de regler EU beslutar om och som också EU:s institutioner sist och slutligen sätter gränserna för om det blir tveksamheter. Många andra EU-länder tar mer lätt på tillämpningen av detaljerna i EU-reglerna.

Svenska politiker sätter ofta en ära i att se till helheten i EU. Detta samtidigt som många andra EU-länder ogenerat slåss för sina egna intressen, till exempel Spanien var 2002 stenhårda i att stoppa östutvidgningen av EU om de inte fick garantier för fortsatt regionalstöd på en bibehållen nivå, likaså som de stenhårt har drivit på för EU:s ingående av rovdriftsinriktade fiskeavtal med fattiga afrikanska länder för att sysselsätta sin stora fiskeflotta. Frankrike å sin sida vägrar att backa om fortsatt höga jordbrukssubventioner från EU eller om att EU-parlamentet skall fortsätta sammanträda i Strasbourg och för ständigt fram sina toppolitiker till tunga uppdrag som ECB-chef eller president för konventet som utarbetade ett förslag till EU-grundlag. Storbritannien vägrar givetvis att släppa sin rabatt på EU-avgiften, Luxemburg vägrar att släppa ett antal EU-tjänster placerade i sitt land och så vidare.

Den ständigt växande byråkratin och de utökade politikområdena på EU-nivå med påföljande utgiftsökningar är något som knappast bör falla mer borgerligt övertygade svenska medborgare i smaken. Likaså är många borgerliga politiker på EU-nivå positiva till införandet av en finansiell transferskatt till EU för att rädda dess budgetexpansion, vilket rimligtvis går emot den marknadsliberala grundideologi som de borgerliga partierna i Europa haft som kännemärke.

Ett ”rött” EU eller ett ”arbetarnas” EU som den svenska socialdemokratiska partiledningen talade om inför EU-folkomröstningen 1994 har inte på något sätt infriats. Tvärtom, Laval-fallet i Vaxholm² har tydligt visat på att EU:s högsta religion - de fyra fria rörligheterna står över allt annat.

¹ Läs till exempel Pär Nuders bok ”Stolt men inte nöjd”. Hans bärande argument för att Sverige skulle gå med i euron var att Socialdemokraterna som regeringsparti i ett EU-land inte kunde gå emot europrojektet.

² Laval-fallet/Vaxholmskonflikten var en arbetsrättslig konflikt 2004–2005 som vid ett bygge i Vaxholm mellan det lettiska byggföretaget L&P Baltic Bygg och fackförbundet Byggnads. Efter en begäran om förhandsavgörande av Arbetsdomstolen dömde EI-domstolen 18 december 2007 till L&P Baltic Bygg AB:s fördel. Det lettiska byggföretaget hade inte ingått något svenskt kollektivavtal utan hade ett lettiskt kollektivavtal som låg lägre i lön än motsvarande svenska kollektivavtal i Stockholmsområdet. Efter att förhandlingarna

Så vad har EU-anhängarna fått ut av EU-medlemskapet – en idealistisk tro på att ett Europas Förenade Stater kommer att trygga världsfreden?

Frågan är om några av EU-anhängarna i Sverige omvärderar sin inställning till EU utifrån ovan anförda och är beredda att driva ett utträde då EU inte alls blivit som de föreställde sig. I Storbritannien var det det konservativa partiet som tog landet in i EG. Nu är det det konservativa partiet som är mest skeptiskt i det brittiska parlamentet till EU-medlemskapet. De borgerliga politiska krafterna i Sverige må ha dyrkat upp den socialdemokratiska branddörren men den EU-byråkrati och utgiftspolitik man har fått på köpet – är den värd priset?

Att lämna EU är fullt möjligt för Sverige, men det fordras då en konsekvent politisk linje för detta inom inrikespolitiken över mer än åtta år. Att driva frågan är genomförbart och kanske kan ge resultat – men tyvärr har politisk passivitet alltmer brett ut sig bland Sveriges medborgare. Allt färre är medlemmar av något politiskt parti, allt färre går på politiska möten, allt färre känner sig som övertygade anhängare av ett parti eller en politisk åskådning. Det gör att det är svårt att engagera människor. Samtidigt är yrkespolitiker och opinionsbildare i Sverige oftast för både EU- och EMU-medlemskap (skall man göra karriär inom ”eliten” måste man röra sig inom en viss åsiktsram). Allt detta sammantaget gör att det är en lång uppförsbacke att driva frågan.

Denna skrift är indelad i tre delar. Detta är del I som omfattar en inledning samt kapitlet ”EU:s överstatliga utveckling, ökade byråkrati och „lägga sig i allt“-politik”.

Del II omfattar kapitlen: ”Sveriges inflytande i EU”, ”EU:s utrikes- och säkerhetspolitik utvecklas mer och mer”, ”Sverige och eurokrisen”, ”Demokratin och EU samt ”EU tar över justitiefrågorna”.

Del III omfattar kapitlen: ”Diverse politikområden som EU lägger sig i”, ”Alkoholpolitiken - ökad alkoholkonsumtion”, ”Miljöpolitiken - en EU-fråga – inget svenskt självbestämmande”, ”Fler exempel på olika politikområden där EU lägger sig i och styr över Sverige” samt ”Alternativa vägar för Sverige”.

Diverse politikområden som EU lägger sig i

Var skapar EU jobb?

En del av EU:s utgiftsprogram skapar eller tryggar jobb. Framförallt går stora bidrag till jordbruks- och livsmedelssektorn. Detta enligt en gammal politisk linje från tiden då dåvarande EG inte var självförsörjande på livsmedel. Dock, det är länge sedan och världshandeln och den globala livsmedelssituationen har kraftigt förändrats. EU skulle här behöva tänka nytt men särintressena som tar emot EU:s bidrag är idag så politiskt starka att nuvarande gemensamma jordbrukspolitik är mycket svår, kanske till och med omöjlig, att reformera.

EU ger också stora bidrag till fiskeindustrin, bland annat betalar EU stora pengar för att fartyg från EU-länder, främst medelhavsländerna, skall kunna fiska i olika fattiga afrikanska länders farvatten. Oftast blir det ett rent rovfiske där fattiga länders farvatten fiskas ut, dessa länders befolkningar får ge upp idén att äta fisk och istället äta vilda djur vilket utarmar det afrikanska djurlivet. Dessa afrikanska länders fiskeindustri utvecklas inte heller utan avvecklas snarare. Hela denna negativa utveckling tvingas Sverige vara med och stödja. Det är inga små kostnader för EU-budgeten. Till exempel mellan 1993 och 1997 kostade fiskeavtalen 1.053 miljoner euro och 1998 uppgick kostnaden till fem procent av EU:s externa kostnader. Dessutom skapar EU:s utgiftsprogram en del jobb till exempel inom regionalpolitiken. Men trots alla år av massiva strukturstöd som utbetalats till Grekland, södra Italien, Spanien och Portugal är det svårt att se konkreta och varaktiga resultat. De välbeställda i dessa länder har fått det bättre, men för den fattiga befolkningen är det svårt att se resultat, särskilt när det gäller trygg sysselsättning. EU:s regionalstöd har rykte om sig att de fattiga i rikare länder betalar sina skattepengar till EU som betalar ut dem till de rika i de fattigare länderna.

Sammantaget är frågan att om EU:s rundgång av pengar upphörde och medlemsländerna behöll dessa pengar och antingen genomförde en egen sysselsättningsskapande politik eller avstod från att ta in dessa skattepengar och lät medborgarna själva göra av med pengarna – skulle då resultaten inom EU vara bättre när det gäller välbefinnande och arbetstillfällen?

Det finns givetvis exempel på lyckade EU-projekt och mindre lyckade EU-projekt. Men det är stora pengar som anslås på EU-nivå och utvärderingen av vad projekten resulterar i på lång sikt haltar betänkligt. Huvudmålet tycks vara att EU-projekten i sig gynnar integration och ger god PR för EU-tanken, därmed gynnar de i förlängningen också fred i Europa - därför är de bra.

Europeiska fonden för justering för globaliseringseffekter (EFG) är ytterligare ett propagandamedel för EU. Denna fond skall ge kompletterande stöd till arbetstagare som blivit uppsagda på grund av strukturella förändringar i världshandelsmönstren. EFG inrättades 2007 och har en budget på upp till 500 miljoner euro per år. Mot bakgrund av finanskrisen liksom det låga resursutnyttjandet av fonden under dess första år reviderades fondens regelverk 2009. Fonden skulle egentligen ha upphört i slutet av 2011 men fick förlängning till 2013. EU-kommissionen föreslog hösten 2011 av fonden skall fortleva i långtidsbudgeten 2014-2020 och vill även utvidga fondens målgrupp, bland annat till att inkludera jordbrukare som påverkas av globaliseringen.

Den svenska regeringens uppfattning är att Europeiska globaliseringsfonden inte bör förlängas i nästa långtidsbudget, då fonden enligt dem saknar europeiskt mervärde.

Sverige motsatte sig också redan skapandet av fonden då man ansåg att huvudansvaret för att möta globaliseringens effekter skall ligga på de enskilda medlemsstaterna.

De pengar som betalas ut till exempel till några portugisiska regioner på runt 1,5 miljoner euro för att de skall omskola uppsagda bilarbetare ger ett gott PR-värde för EU. Men samtidigt blir det en rundgång av pengar då Portugal kunde ha betalt en lägre EU-avgift och då själva hade kunnat avgöra hur de skall prioritera i sin nationella budget när det gäller arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Frågan är också om detta stöd från EFG ger några långsiktiga effekter när väl anslaget är förbrukat. Arbetsmarknadspolitiska åtgärder från en medlemstats sida utvärderas och följs upp bättre i ett mer decentraliserat system och man lär sig bättre av sina misstag. Den utvärderingen saknas på EU-nivå. EFG är också ett lysande exempel på hur EU vill ta över det politiska ansvaret på ett område.

En sjuk jordbrukspolitik i EU

Jordbruks- och livsmedelsindustrins intressen har EU-kommissionen och EU-parlamentet i ett fast grepp för en fortsatt starkt subventionsinriktad politik inom EU:s gemensamma jordbrukspolitik.

Särskilt EU-parlamentet är jordbrukets olika särintressens lekstuga. EU-parlamentet vill att det skall anslås EU-pengar till biodling, till unga jordbrukare, till ekologiskt jordbruk (på så vis får de den gröna gruppen uppbounden till den gemensamma jordbrukspolitiken), till jordbrukare i bergsområden och randområden, till jordbrukare på öar, till skogsindustrin, till beredningsstöd för lin- och hampa, till interventionsuppköp av majs, till att skydda EU:s sockerodlare genom stängda gränser och ett planmässigt reglerat pris med mera. När fågelinfluensan bröt ut skulle stöd utbetalas till fjäderfäindustrin på grund av minskad konsumtion av fågelkött och när galna ko-sjukan utbröt skulle boskapsindustrin få extra pengar. I regel blir det så att alla dessa bidrag och regleringar som nämns ovan blir verklighet. Ett annat exempel på orimliga EU-stödutbetalningar är stödet till odlare av mandlar och nötter. På jordbruksministermötet 18 mars 2002 beslöts om en ettårig förlängning av stödet till odlare av mandlar och nötter av olika slag. Sverige kördes över i denna fråga. Det kostade EU-kassan 54,3 miljoner euro, vilket omräknat betydde att de svenska skattebetalarnas andel uppgick till 15 miljoner kronor. Här blev det dock bestämt att det var sista gången som det "existerande" stödsystemet förlängdes.³

I EU finns det också ett överskott i vinproduktionen. EU-parlamentets majoritet tror inte på förslaget att rycka upp vinplantor för att minska produktionen. Istället vill de att systematiska informations- och marknadsföringsåtgärder (givetvis till stor del finansierade av EU) behövs för att återta marknadsandelar i EU och för att ta sig in på andra marknader i världen.

Folkhälsoperspektivet på detta berörde inte EU-parlamentet alls.⁴

“Maten blir 20 procent billigare om vi går med i EG”
(Mats Hellström (S) i en DN-intervju 1990)

"Lägre priser och rikare urval
... Genom medlemskapet får vi ett ännu rikare urval av varor till lägre priser. Framför allt på livsmedel, t ex bröd och kött, blir det lägre priser (priserna på jordbruksvaror väntas falla med 6 procent)."
(sidan 35 i "På väg för ett ja!". Utgiven av Näringslivets EU-Fakta)

³ GP 020319 "Svenska skattepengar upp i rök hos EU" Lars Gunnar Wolmesjö

⁴ Batzelibetänkandet (A6-006/2007), EU-parlamentet 2007-02-13.

Billigare mat?

Fick vi billigare mat efter EU-inträdet? Både ja och nej. Frågan är också om EU-medlemskapet över huvud taget har med priserna att göra. Efter EU-inträdet har matpriserna ökat i långsammare takt än priserna i allmänhet. En viktig faktor som bidragit till billigare mat är sänkningen av matmomsen som genomfördes strax efter EU-inträdet.

Priserna påverkades olika vid EU-inträdet bland annat beroende på hur reglerade de var innan Sverige blev medlem i EU. Exempel på livsmedel som blivit förhållandevis billigare under EU-medlemskapet är gris- och fågelkött medan bananer, ris och socker har blivit dyrare. De sistnämnda tre varorna är typexempel där EU konstlat håller upp priserna av protektionistiska och handelspolitiska skäl där man vill gynna antingen före detta kolonier eller egna industrier.

Men en viktig faktor som inte beror på EU är att vi i Sverige nu har ökad konkurrens i dagligvaruhandeln. Nya aktörer som Lidl och Netto har tillkommit medan ICA och Konsum har tappat. Lågpriskedjorna har kommit in på den svenska marknaden samtidigt som det har skett en ökning av stormarknader, egna varumärken och effektiviseringar i butikerna. Allt detta har lett till lägre matpriser. Faktum är att EU:s gemensamma jordbrukspolitik håller upp priserna i ett sorts planekonomiskt system. Den gemensamma jordbrukspolitiken har dock reformerats vid olika tillfällen, vilket har påverkat utvecklingen eftersom politiken gått mot mer marknadsanpassning.⁵

Tilläggs kan att de svenska konsumenterna har fått sämre och farligare mat i butikerna. I Dagens Nyheter 20 juni 1999 skriver Maicen Ekman, generalsekreterare i Sveriges konsumentråd, om en mängd försämringar som skett som exempelvis att den belgiska dioxinskandalen har fått spridning även till de svenska butikshyllorna.

* Sverige måste också rätta in sig i ledet och tillåta azofärger.

* Konsumenterna vet inte heller varifrån maten kommer eftersom ursprungsmärkning inte kan krävas i EU.

* Trots att vi har fått hårdare krav på att märka maten med "bäst före"-datum behöver tillverkarna inte skriva förpackningsdag längre.

* Ytbehandlingsmedel var förr en förbjuden konserveringsmetod i Sverige. EU-medlemskapet har nu gett oss vaxade frukter.

* Belgiska monstertjurar är nu tillåtna i svensk uppfödning.

* Den ökade införseln av kött från andra EU-länder har inneburit att salmonellasmittat kött kommer in i landet.⁶

Sjönk priserna i allmänhet?

Konkurrensverket genomförde hösten 2000 tillsammans med Nutek och Kommerskollegium en specialstudie av några varor där Sverige hade markant högre priser. Det handlade om läsk, byggmaterial, rengöringsmedel, ris och pasta. Jämfört med andra EU-medlemmar fick svenskarna betala minst 30-40 procent mer för dessa varor - ibland nästan dubbelt så mycket. Enligt Konkurrensverkets dåvarande generaldirektör Ann-Christin Nykvist berodde det på att inom dessa områden finns stora dominerande företag, starka varumärken och regler som hindrar parallellimport, till exempel miljöregler och märkningskrav.⁷

⁵ Källa för påståendet bland annat en rapport från Jordbruksverket januari 2012

⁶ DN 950914 "EU-bidrag höjer matpriserna" Sigrid Böe och Thomas Michélsen - Aftonbladet 991030 "Dyraste maten i hela EU" Dag Rosander

⁷ DN 001121 "Sverige dyrt jämfört med EU" TT

Statistiska centralbyrån, Konkurrensverket och Nutek gjorde 2001 en jämförelse byggd på 1997 års priser för cement, putsbruk, färg, tapeter, silikon och fönsterkitt. Undersökningen avslöjade att priserna på dessa varor låg i genomsnitt 90 procent högre i Sverige jämfört med övriga EU-länder. Konkurrensen fungerade inte på detta område inom EU. Ett byggproduktdirektiv var på gång i EU våren 2001 för att finna standardregler och på så vis skapa konkurrens för byggmaterial.⁸

Enligt en forskningsrapport som dåvarande handelsminister Leif Pagrotsky presenterade i slutet av mars 2000 kostar EU:s importbegränsningar för textil och kläder konsumenterna uppemot 210 miljarder kronor per år. Det motsvarade då en extrakostnad på 2.270 kronor per år för en tvåbarnsfamilj.

En EU-kommissionsrapport som presenterades i maj 2002 visade att Sverige var det dyraste landet i EU när det gällde priser på dagligvaror. Sverige toppade prislistan oavsett om momsen inkluderas eller inte i priset. EU-kommissionen kunde inte se någon enskild orsak till de stora prisskillnaderna, men undersökningen hänvisade till bland annat olika konkurrensförhållanden i olika länder samt transportkostnader.

Bakgrunden till prisbilden var komplicerad, men det handlade nog om att Sverige hade för få leverantörer och att konkurrensen var för dålig enligt dåvarande handelsminister Leif Pagrotsky i Aftonbladet 17 maj 2002. En annan tänkbar orsak enligt honom var att detaljisterna var för tätt knutna till vissa grossister. Enligt detaljisterna själva berodde de högre priserna i Sverige på ett högre kostnadsläge för distribution, transporter och arbetskraft. Leif Pagrotsky konstaterade också i Expressen 18 maj 2002 att det fanns rejäla prisskillnader inom Sverige. Borås var 20 procent billigare än Stockholm. Undersökningar visade enligt honom att nyckeln till detta var enkelheten för nya handlare att etablera sig. Det var enklare att etablera sig på vissa platser i västra Sverige.⁹

I januari 2012 konstaterades i en rapport från Jordbruksverket att maten har blivit förhållandevis billigare under Sveriges 15 första år i EU. Sänkt matmoms, ökad konkurrens och en anpassning till EU:s prisnivåer är några orsaker till detta.

Det är framför allt livsmedel och alkoholfria drycker som haft en långsammare prisutveckling. Livsmedel som blivit billigare var som tidigare konstaterats gris- och fågelkött, medan bananer, ris och socker har blivit dyrare.

Den ökade konkurrensen har säkerligen betytt mest. Om Sverige inte gått med i EU hade en politisk vilja att skapa konkurrens på svensk matmarknad ändå kunnat ordnas och fått priserna att sjunka.

---

⁸ Sydsvenskan 010330 "Byggsektorns höga priser granskas" Tommy Lindstedt

⁹ Aftonbladet 020517 "Sverige har dyrast mat i EU" TT - Expressen 020518 "Svenskarna betalar mest för maten i EU" Måns Ivarsson

Alkoholpolitiken - ökad alkoholkonsumtion

Desintresseringsprincipen avskaffas

Att privata intressen inte skall tillåtas tjäna pengar på att alkoholkonsumtionen stiger i Sverige har kallats för desintresseringsprincipen. Principen infördes som en av hörnpelarna i svensk alkoholpolitik redan i början på 1900-talet. Den principen var sedan ett av de styrande huvudinslagen i alkoholpolitiken, även om undantag getts inom vissa delar av alkoholhanteringen. Restaurangägare har exempelvis tjänat pengar på alkoholhanteringen. Men det har räknats som undantag från huvudprincipen.

Flera av de alkoholrestriktioner vi hade i Sverige före EU-inträdet motiverades enbart med desintresseringsprincipen. Exempelvis gällde detta kravet på att det skulle vara statligt monopol med ensamrätt för produktion, grossistverksamhet, import och export av alkohol. Desintresseringsprincipen låg också bakom flera andra alkoholrestriktioner, som till exempel alkoholreklamförbudet.

Men inom EU gäller principen om fri rörlighet. Alla ingrepp i dessa friheter förbjuds eller motarbetas. Därför tvingades Sverige gå med på att avskaffa de fyra statliga monopolen inom grossistverksamhet, produktion, import och export av alkohol. Inom de områdena släpps de privata vinstintressena fram och ges friare spelrum med hänvisning till EU:s regler. Systembolagets monopol motiverades tidigare med både desintresseringsprincipen och med folkhälsoskäl. Desintresseringsprincipen duger inte som skäl i EU. Där är det folkhälsomotiveringen som haft ett visst gehör.

Desintresseringsprincipen är idag borta ur svensk alkoholpolitisk debatt. Det privata vinstintresset har fått ett nytt område med betydligt friare möjligheter att tjäna pengar på ökad alkoholkonsumtion. Avskaffandet av denna princip har skett under i mångt och mycket stor tystnad i Sverige.¹⁰

Eftersom desintresseringsprincipen är avskaffad frågade sig en del varför Vin & Sprit skulle vara statligt ägt. Det fanns ingen anledning att exportera statligt producerad vodka, tyckte till exempel Folkpartiet. Våren 2008 såldes Vin & Sprit för 55 miljarder till franska Pernod Ricard. Priset var långt över förväntan och frågan är vem som gjorde en dålig affär.

Fransmännen som köpte det eller svenska staten som sålde det?

Kritik från EU-kommissionen mot de svenska reglerna för handel med alkohol

Efter EU-inträdet har EU-kommissionen riktat mycket kritik mot de svenska reglerna för handel med alkohol. Det gäller avgifter för partihandel med öl, vin och sprit och frågor som att det skall vara möjligt att få ta emot gåvor i form av alkohol per post samt att restauranger med serveringstillstånd skall få importera själva och inte behöva gå via importörer med särskilda tillstånd. EU-kommissionen hade också synpunkter på att Systembolaget inte följer reglerna för offentlig upphandling. Detta sistnämnda skulle innebära att man på Systembolaget måste ta in anbud på öl, vin och sprit från hela EU.¹¹

¹⁰ Tidningen DROG 58, april 1995. Utgiven av Förbundet mot Droger

¹¹ SvD 980420 "Kommissionen kritiserar svenska alkoholregler" Fredrik Mellgren

Ökad alkoholkonsumtion

Alla de händelser som bland annat tas upp nedan går i den riktningen att Sveriges restriktiva alkoholpolitik har naggats i kanten allt mer. Alkoholhaltiga drycker blir mer och mer lättillgängliga genom att EU:s inre marknad åsidosätter den svenska alkoholpolitiken. Systembolaget annonserade i början av år 2000 att de skulle ta nya grepp med lördagsöppet, kvällsöppet och nya butiker. Det skulle komma att kosta Systembolaget 130 miljoner kronor. Men det var en kostnad som var tvunget att tas - annars skulle bolagets monopol sitta löst. Från den 1 juli 2001 började Systembolaget med lördagsöppet över hela landet igen, efter en försöksperiod i vissa regioner, efter att ha haft lördagsstängt sedan 1982.

EU-kommissionen har många gånger skarpt uttalat att alkoholskatterna i ett medlemsland skall vara lika för öl och vin så att inte ölbryggerierna och vinproducenterna gynnas eller missgynnas av de inhemska skatterna. I början av år 2000 tycktes EU-kommissionens taktik vara att ta ett land i taget för att åstadkomma en utjämning. År 1999 var det Irland som EU-kommissionen satte press på. Där beskattades vin tre gånger högre än öl. Irland vacklade om de skulle göra en förändring av skatten eller inte. Frågan var på gång att hamna i EU-domstolen. På det svenska socialdepartementet hade man onda aningar om att Sverige stod på tur efter Irland. Sverige ville behålla en förhållandevis hög vinskatt och en europeiskt sett mycket låg skatt på öl. Något som Sprit- och vinleverantörers förening hade anmält till EU-kommissionen. I februari 2000 skrev EU-kommissionär Bolkestein till finansminister Ringholm och begärde att vinskatten sänktes till samma nivå som ölskatten.¹²

Hösten 2000 började den svenska regeringen diskutera ett förslag om sänkt vinskatt. Då var finansminister Ringholm beredd att sänka, men han stoppades av ett gräl med socialminister Lars Engqvist. I stället skulle sänkningen komma i vårbudgeten 2001. Men Socialdemokraterna kom då inte överens med Vänsterpartiet och Miljöpartiet i frågan. Ringholm fruktade då att EU-kommissionen skulle dra Sverige inför EU-domstolen. Han hade egentligen planerat att sänka med fem kronor flaskan redan sommaren 2001 och sedan med ytterligare fem kronor år 2002.¹³

Vinskatten var i början av år 2001 24:50 kronor per flaska vin. För att komma ner i nivå med ölskatten var man tvungna att halvera vinskatten. Det beräknades orsaka ett hål på drygt 1,5 miljarder kronor i minskade skatteintäkter. I ett ”motiverat yttrande” sade EU-kommissionen 12 juni 2001 att Sverige hade två månader på sig att ändra skattebestämmelserna, i annat fall kunde ärendet överlämnas till EU-domstolen.

Inför detta indirekta hot böjde sig Bosse Ringholm. Han ville inte att ärendet skulle gå till EU-domstolen. Detta av två skäl. Dels var möjligheterna små att Sverige skulle få rätt i EU-domstolen, dels fanns risken att sänkningen skulle bli ännu större än vad Sverige tänkt sig om man förlorade i målet. EU-domstolen hade i flera tidigare fall, till exempel mot Storbritannien, Irland och Danmark slagit fast att öl och bordsvin är konkurrerande varor. Alltså bör skatten vara densamma för båda dryckerna. Redan 20 juni 2001 lämnade den svenska regeringen en proposition till riksdagen med förslag om att sänka skatten på vin med cirka fem kronor per liter från den första december 2001. Skatten skulle sänkas med 18,8 procent, från 27,20 till 22,08 kronor. Eftersom denna skattesänkning också skulle påverka momsens skulle skatten de facto bli 6,25 kronor lägre per liter. Förändringen beräknades minska skatteintäkterna med cirka 500 miljoner kronor. I budgetpropositionen för 2002 och i tilläggsbudgeten för år 2001 skulle regeringen också föreslå att mer resurser skulle avsättas till arbete mot alkoholens skadeverkningar. Det skulle ske inom ramen för den nationella

¹² SvD 000221 ”Sänkt vinskatt dröjer länge” Fredrik Mellgren - DN 010419 ”Svensk vinskatt kan avgöras i EU-domstolen

¹³ Aftonbladet 010331 Vårbudgeten: Sänk vinpriset med tio kronor” Lena Mellin

handlingsplanen för att förebygga alkoholskador. Ytterligare 100 miljoner kronor skulle satsas under perioden 2001-2003, utöver de 450 miljoner som redan tidigare hade utlovats. När beslutet om skattesänkningen togs i riksdagen den 31 oktober 2001 fanns det en stor majoritet bakom förslaget. Dock, Moderaterna reserverade sig mot beslutet och ville ha kraftigare skattesänkningar på både vin och öl. Därigenom kunde man hejda konsumtionen av svartsprit, enligt Moderaterna. Men Kristdemokraterna hade motsatt åsikt. De ville att regeringen skulle tillkännage att det behövs en skärpt alkoholpolitik med långsiktiga mål för att minska alkoholkonsumtionen.

Ödets ironi var dock att 1 december 2001 gick vinpriset ner med ungefär fem kronor flaskan. Men 1 januari 2002 gick en del av vinpriserna upp igen med lika mycket. Vinimportörerna bedrev förhandling med Systembolaget och ville ta igen förlorade marginaler. Bland annat hade den svenska kronan vid denna tid minskat i värde gentemot dollarn och euron. Vinimportörer försvarade sig med att höjningarna av vinpriserna grundade sig på individuella kalkyler.¹⁴

I slutet av september 2001 konstaterades i en rapport från Institutet för alkohol- och drogforskning att svenskarna dricker allt mer vin, sprit och öl. Under sommaren 2001 satte alkoholkonsumtionen högre fart och konsumtionen var nu den högsta på hundra år. Svenskar över 15 år dricker 34 flaskor sprit om året. Förklaringen till ökningen troddes vara högkonjunkturen, större tillgänglighet på Systembolaget och ett ökat resande där man får ta med sig mer alkohol hem till Sverige. Två av tre skäl till ökningen av alkoholkonsumtionen var alltså direkt EU-relaterade.

EU avgör Systembolagets framtid

Det var EU-domstolen som i oktober 1997 avgjorde om Sverige skulle få behålla Systembolagsmonopolet eller inte. Det existerade uppenbarligen inget undantag på det området. I maj 1997 uppskattade både Systembolagets vänner och fiender att den svenska staten hade 50 till 60 procents chans att vinna "Franzén-målet".

Nu dömde visserligen EU-domstolen 23 oktober 1997 i Systembolagets favör. EU-domstolen tog ställning till om den svenska lagen faktiskt eller potentiellt gör det svårare för vin och sprit från andra EU-länder att hävda sig på den svenska marknaden. Eftersom ingen av producenterna, vare sig de svenska eller de utländska, gynnades av monopolet hade EU-domstolen inget att invända. Däremot dömde domstolen att Sverige måste förändra reglerna för partihandelstillståndet då de ansåg att utländska importörer diskriminerades.

EU-domstolen tog viss hänsyn till folkhälsoaspekten. Men den huvudsakliga prövningen gällde om det var så att konkurrens från andra aktörer från andra länder hindrades. Det var importreglerna, som föregavs gynna svenska produkter, som främst fördömdes av EU-domstolen. Systembolagets framtid avgjordes inte genom ett politiskt beslut, utan var helt avhängigt av hur Systembolaget fungerande på EU:s inre marknad. Hade EU-domstolen funnit att det inte fungerande på den inre marknaden hade monopolet tvingas upphöra. Något politiskt undantag hade inte Sverige och de politiska beslutsfattarna i Sverige var mycket nervösa inför domslutet. I vilken omfattning EU-domstolen tar hänsyn till ett lands politiska linje - det är föremål för debatt.

¹⁴ GP 010611 "Sänkt vinskatt eller domstol" Dick Henriksson - SvD 010613 "Klart för sänkt skatt på vin efter hot från EU" Fredrik Mellgren/Hans O Alfredsson - Dagens Industri 010620 "Regeringen vill sänka vinskatten med 5 kronor litern" Direkt - Sydsvenskan 010620 "Sänkt vinskatt till nyår" TT - DN 010621 "Sänkt skatt ger fem kronor billigare vin" Henrik Brors - SvD 011101 "Sänkt skatt gör vinet billigare" Bosse Brink - GP 011130 "Svenska vinrean blir kort" Sven Ullgren - Sydsvenskan 011219 "Skattesänkning på vin äts upp av prishöjning" Claes G Palander

Införsel av tobak och alkohol

"Övergångsregler för införsel

Sverige har fått igenom vissa begränsningar av alkohol och tobak i samband med utlandsresa. Till Sverige får fritt införas:

- * En liter sprit eller 3 liter starkvin
- * Fem liter vin
- * Femton liter öl
- * 300 cigaretter

Dessa regler skall gälla under en övergångsperiod i två år. 1996 skall frågan prövas på nytt. Eftersom beslut i dessa frågor kräver enhällighet, får Sverige som medlem ett avgörande inflytande över införselbestämmelserna."

(Utrikesdepartementets informationsskrift "EU-avtalet" 1994)

"... också våra införselregler för alkohol kan, och kommer med säkerhet att, förlängas"
(Centerns dåvarande talesperson i EU-frågor, Pär Granstedt, i SvD april 1994)

Utrikesdepartementet informationsskrift ljög eller hade fel om att frågan om införselreglerna krävde enhällighet. Detta var en inre marknadsfråga och inte en folkhälsofråga. Alltså kunde Sverige röstas ned i frågan.

Vid EU-inträdet höjdes ransonen till en liter sprit eller tre liter starkvin, fem liter vin, 15 liter öl och 300 cigaretter. Detta medförde ett "yttre tryck" genom att svenskar i södra Sverige började göra ölresor till Danmark med specialgjord ölkärra som kunde transportera exakt 15 liter starköl. Detta ledde i sin tur till en sänkt svensk ölskatt.

Gränshandeln och smugglingen ökade alltså vid EU-inträdet. Samtidigt minskade försäljningen på Systembolaget. När det gäller öl fördes det in mer än vad försäljningen hade minskat i Sverige. Den ökade konkurrensen har lett till att priset på stark- och mellanöl sjunkit i Sverige. Det hade i slutet av 1997 gett en försäljningsökning på åtta procent i Sverige i sin helhet. Men i Skåne, där ölet flödar in från Danmark, var försäljningsökningen på Systembolaget bara fyra procent.¹⁵

EU:s normala regler ger utrymme för införsel av 10 liter sprit, 20 liter starkvin, 90 liter vin, 110 liter öl och 800 cigaretter, under förutsättning att skatten betalts utomlands och att det är för privat bruk. Danmark, Finland och Sverige hade undantag från dessa regler. De nordiska länderna hävdade att deras undantag var permanenta och löpte tills dess någon krävde att de skulle hävas. För att undantagen skulle kunna hävas krävdes enhällighet i ministerrådet, hävdade de nordiska länderna. EU-kommissionens hållning var dock hela tiden att det endast rör sig om ett tidsbegränsat undantag som skulle löpa ut till den 1 januari 1997. De nordiska ländernas undantag visade sig vila på osäker juridisk grund om man inte nådde en uppgörelse med EU-kommissionen. I en debatt i EU-parlamentet i december 1996 sade ministerrådets ordförande Storbritannien, företrädare av Gay Mitchell att det krävdes enhällighet i rådet för att *förlänga* avtalet, och inte tvärtom som hävdats i Sverige; att det krävdes enhällighet för att *upphäva* Sveriges "undantag".

EU-kommissionen hävdade hösten 1996 att Sverige skulle följa rådets direktiv 92/12/EEG när det gäller resandeförsel av alkoholhaltiga drycker, cigaretter och andra tobaksprodukter. Det skulle höja införselgränsen betydligt. EU-kommissionen hävdade också att Sveriges undantag löpte ut den 31 december 1996. Sverige hävdade å sin sida att övergångsregeln var motiverad av alkoholpolitiska skäl och inte var tidsbestämd. Men EU-kommissionen menade att så inte var fallet och om Sverige inte nådde en förhandlingsuppgörelse med EU-kommissionen före

¹⁵ DN 971228 Drickandet har inte påverkats" Mats Carlbom

1996 års utgång skulle ärendet dras inför EG-domstolen. Om Sverige förlorade i EG-domstolen skulle de svenska särreglerna försvinna över en natt och det skulle bli fritt fram att ta in lågskattad alkohol från övriga EU-länder. Efter den 1 januari 1997 kunde nämligen enskilda EU-länder klaga på de nordiska ländernas undantag inför EU-kommissionen. Då skulle sannolikt tvisten gå vidare till EU-domstolen (observera att med nya befogenheter bytta man i media namn från EG-domstolen till EU-domstolen). EU-domstolen i sin tur brukar avge domslut som gynnar utvecklandet av den inre marknaden.

Förutvarande skattekommissionären Monti drev hårt kravet på att EU:s inre marknad skall fungera så friktionsfritt som möjligt, och att den här typen av undantag därför skulle bort. Monti var dock beredd att låta de nordiska länderna successivt höja sina ransoner för att vid ett visst datum slutligen helt anpassa sig till EU-reglerna. EU-kommissionen föreslog en avveckling i tre steg av de svenska undantagen fram till den 30 juni 1999. Med den tidtabellen skulle införselreglerna vara helt harmoniserade samtidigt som taxfree-försäljningen avskaffades. Under förhandlingarna höll EU-kommissionen fast vid att de undantag från EU-reglerna som gällde för Sverige, Danmark och Finland måste avskaffas. EU-kommissionen var övertygad om att de skulle vinna vid en prövning i EG-domstolen. Då skulle EU:s regler börja gälla över en natt. Den svenska regeringen ansåg att undantagen vad gällde införseln hade stor betydelse för socialpolitiken. Men exempelvis statssekreteraren i Socialdepartementet Ulf Westerberg uttalade före förhandlingarna att svenska folket måste förbereda sig på "ett större individuellt ansvarstagande" på alkoholområdet.¹⁶

Resultatet av förhandlingarna blev att EU-kommissionen 13 oktober 1996 slog fast att senast 30 juni 2002 skulle införselgränserna för de nordiska länderna ligga på samma nivå som övriga EU-länder. Danmark och Finland kunde tänka sig att gå med på ett senare datum medan Sverige inte ville ha något slutdatum över huvud taget.¹⁷

Något permanent svenskt undantag existerade alltså inte. Den som åkte fast i tullen med för mycket sprit efter den 1 januari 1997 kunde därmed avvakta och hoppas på EU-domstolens utslag. Domstolens utslag skulle även gälla retroaktivt redan från den 1 januari 1997. De som bötfällts efter detta datum skulle därmed kunna få pengarna tillbaka.¹⁸

Vid finansministermötet i Bryssel 2 december 1996 slogs slutligen fast att Danmark och Finland skulle få en övergångsperiod på tre och ett halvt år fram till den 31 december 2003. Sverige diskuterade inte offentligt något slutdatum över huvud taget. Vad kompromissen egentligen betydde sköts på framtiden att uttolka. Före den 30 juni år 2000 var EU-kommissionen tvungna att lägga fram ett nytt förslag om slutdatum för Sveriges del. Det fanns i november 1999 en oro för att redan den 1 juli 2000 skulle svenskarna få rätt att ta in sprit och vin med mera enligt EU:s riktlinjer och de svenska särbestämmelserna skulle bli historia. En finsk diplomat betecknade det som "praktiskt taget omöjligt" att Sveriges frist skulle förlängas bortom år 2003. Källor inom EU-kommissionen gjorde samma bedömning.¹⁹ Det ursprungliga undantaget reglerades i ett EU-fördrag. Ett sådant fördrag står över nationell lag och måste godkännas av samtliga femton medlemsländers parlament. Men beslutet fattades i ministerrådet. För att ändra innehållet i ett fördrag måste det till ett nytt fördrag, hävdade en del experter. Gemenskapsrättslig primärrätt står över ett ministerrådsbeslut, och enligt EU-domstolens praxis måste nationell rätt som står i strid med EG-rätten vika. Huruvida ministerrådet hade rätt att fatta beslutet om att förlänga den svenska tidsfristen var experterna oense om. På särskilda skattekontoret i Ludvika räknade man med att skattemyndigheterna och tullen avkrävt resenärerna mellan 25 och 30 miljoner kronor för

¹⁶ Arbetet 961001 "...och snart får vi ta in ännu mer" TT,text - Dagens Politik 961001 "Kompromiss på väg om alkoholreglerna" Jonas Lindgren

¹⁷ DN 961014 "EU-krav på höjd spritgräns" Mats Holmberg

¹⁸ DN 961024 "Östros backar inte om spriten" Mats Carlbon

¹⁹ DN 961014 "EU-krav på höjd spritgräns" Mats Holmberg - DN 961203 "Spritreglerna kvar" Mats Holmberg

deras privatinförsel från det förlängningen trädde i kraft 1997 till omkring augusti 1999 - pengar som skulle betalas tillbaka om ett formellt fel begicks när Sverige tilläts fortsätta med sina strängare regler.²⁰

I november 1999 slog Högsta domstolen (HD) fast att det inte är ett smugglingsbrott att försöka ta in 315 liter sprit och 47 liter starköl på grönt ("inget att deklarerat") genom tullen - i alla fall inte om man hävdar att man själv skall dricka upp alkoholen. Bakgrunden var att ett ungt par drygt två år tidigare åkt fast vid tullen i Helsingborg. De valde att åka igenom på den gröna filen, men tullen slog till och fann alkoholen som paret köpt i Tyskland. Paret hävdade att de köpt spriten för att ha den i familjen vid festliga tillfällen. Tingsrätt och hovrätt ansåg att paret begått ett brott mot varusmuggningslagen och dömde dem till fem månaders fängelse. Paret överklagade till HD, som tog upp målet för en vägledande dom.

HD ansåg i sin dom att det är tillåtet att från annat EU-land föra in alkohol för privat konsumtion om alkoholen är beskattad i det landet och om man betalar svensk alkoholskatt. När paret försökte smita genom tullen utan att betala skatt för sina 315 liter sprit försökte de inte smuggla, utan begick ett brott mot lagen om privatinförsel, ansåg HD. Paret slapp fängelse och fick i stället dagsböter. Dessutom skulle de få tillbaka alkoholen om de betalade 60.000 kronor i skatt för den. Riksåklagaren ansåg det orimligt att hävda att 315 liter sprit är för privat bruk, men förlorade alltså målet.²¹

År 1996 sade dåvarande finansminister Erik Åsbrink att tiden fram till juni 2000, då Sveriges förlängda anpassningsperiod skulle löpa ut, skulle användas till att utarbeta en annan alkoholpolitik. Men i slutet av 1999 när omförhandlingarna mellan Sverige och EU-kommissionen skulle starta, var EU-kommissionens bud att nu får det vara slut. Sverige hade inte gjort något för att anpassa sin alkoholpolitik under de år som gått sedan EU-inträdet och då kunde Sverige inte begära längre anpassningstid.²²

Sveriges första bud i januari 2000 till omförhandlingarna var att de svenska undantagen från EU:s generösa införselregler skulle förlängas till utgången av 2005. Det antydde att den svenska regeringen efter det skulle begära ytterligare förlängning genom att en "översyn" då skulle göras och att den svenska regeringen och EU-kommissionen då skulle inleda diskussioner om vad som skulle gälla därefter.

EU-kommissionär Frits Bolkestein svarade dock att EU-kommissionens uppfattning var att det svenska undantaget automatiskt skulle upphöra vid halvårsskiftet 2000 och att EU-kommissionen inte hade för avsikt att lägga något nytt förslag i frågan. Det var EU-kommissionen som skulle lägga förslag till ministerrådet och lade inte EU-kommissionen något förslag hade inte ministerrådet något att ta ställning till. Sveriges förhandlingsposition var ingalunda särskilt stark gentemot den mäktiga EU-kommissionen. Sverige framförde att man har försökt att blidka EU-kommissionen genom flera olika åtgärder:

- * Tillstånd till partihandel med alkohol krävde inte längre dubbla tillstånd.
- * Spritriktigheter till restauranger gavs inte längre av länsstyrelser utan av kommunerna.
- * Ölskatten hade sänkts.
- * En organisation hade startats för att ändra attityder till alkohol. Många minns kanske kampanjen där ungdomar hade döda råttor i munnen, vilket skulle illustrera hur otäckt smuggelsprit och hembränt var.
- * Ett nationellt handlingsprogram från 1995 skulle bidra till att lämna politiken där myndigheter tar ansvar för alkoholbruket genom restriktioner, till att individer tar större ansvar för sitt eget och omgivningens alkoholvanor.

²⁰ DN 990901 "Svensk alkoholregel kan prövas av EU" TT - DN 990903 "Svenska regler för sprit prövas" Per Mortensen

²¹ DN 991102 "315 liter sprit för eget bruk helt OK" Anita Sjöblom

²² SvD 991206 "Sverige stretar emot ökade sprittransoner" Ylva Nilsson

Men dessa åtgärder imponerade inte tillräckligt på EU-kommissionen.²³

EU-kommissionen fick också mycket brev från svenskar som ville EU-anpassa införselreglerna för alkohol och tobak. I februari kunde det hända att Bolkestein fick mer än 400 brev på en dag som krävde slopade införselbestämmelser. Bolkestein menade att breven innebar att den svenska regeringens folkliga stöd för sina krav var begränsat. Nästan inga svenska brevskrivare stödde den svenska regeringen och det ökade knappast regeringens chanser, sade Bolkesteins talesperson Jonathan Todd i februari 2000.²⁴

I slutet av februari 2000 stod det klart att det svenska finansministeriet hade släppt 2005 som slutdatum och i stället siktade på årsskiftet 2003/2004, samma slutdatum som Finland och Danmark, i alla fall för öl och vin. När det gällde starksprit skulle regeringen eventuellt begära en något längre övergångsperiod. En omförhandling år 2003 ville Sverige också ha för att åter kunna förlänga undantaget. För svensk del var positionen fortfarande att det inte fanns något slutdatum.²⁵

I februari 2000 var både statsminister Persson och socialminister Engqvist i Bryssel. Engqvist försöker att föra samtal med folkhälsokommissionär David Byrne. Men inte heller han var mottaglig för argument att folkhälsan skulle drabbas. Göran Persson talade med Prodi, men inte heller han kunde rapportera minsta förståelse från EU-sidan. EU-kommissionär Bolkestein besökte Sverige 6 mars 2000 och var då helt kompromisslös - det svenska undantaget skulle upphöra 1 juli 2000. Sverige hade på gång ett kompromissförslag som gick ut på att den tillåtna införselmängden av öl och vin skulle etappvis få öka fram till årsskiftet 2003/2004. Däremot skulle tillåten införsel av sprit ligga fast på en liter. Prisskillnaden på alkohol mellan Sverige och övriga EU-länder var som störst på just alkohol.

Men Bolkestein var orubblig. Hans ståndpunkt stod fast och om den svenska regeringen inte skulle följa hans krav skulle EU-kommissionen dra Sverige inför EU-domstolen. Det skulle då bli ett mål som EU-kommissionen var säker på att vinna. Det enda som kunde få EU-kommissionen att backa var om samtliga 15 medlemsländers finansministrar enhälligt stödde Sverige.²⁶

EU:s finansministrar möttes måndagen den 13 mars 2000. De uppmanade Bolkestein att diskutera en förlängning av de svenska införselvillkoren fram till och med 31 december 2003. Men i utbyte fick Ringholm ge upp kraven på en lång förlängning som gick att omförhandla. Hade Ringholm drivit att Sverige skulle få bättre villkor än de Danmark och Finland gjort upp med EU-kommissionen om hade han mötts av protester. Genom den extra tid som gavs fick Sverige lite tid att förbereda sig. Det såg ändå Ringholm som ett framsteg. Detta alltså trots att Sverige i princip släppt alla sina tidigare krav.²⁷

Journalisten Dick Henriksson skriver i Göteborgs-Posten 9 mars 2000 citat: "Minns ni utrikesdepartementets broschyr till hushållen i samband med att Sverige blev EU-medlem? Där det stod att Sverige har ett avgörande inflytande över införselbestämmelserna. Det var knappast sant då det skrevs. Framför allt har det visat sig vara oriktigt."

Men före Europaminister Ulf Dinkelspiel sade i Arbetet 2 april 2000 citat: "Vi lovade inte att Sverige skulle få behålla sina regler. Däremot att det skulle vara vår sak att avgöra vilka regler vi ska ha. Grundinställningen var att Sverige och svensk riksdag skulle bestämma reglerna."

²³ SvD 000203 "Alkoholpolitiken: Få försök till anpassning" Ylva Nilsson

²⁴ Metro 000216 "Svenskar vill föra in mer alkohol" Jonas Lindgren/TT

²⁵ DN 000222 "Regeringen till reträtt" Tove Nandorf - SvD 000223 "Regeringen backar om alkohol" Ylva Nilsson

²⁶ SvD 000306 "Avgörande möte om svenska spritregler" Dan Olsson/TT - DN 000307 "Stenhårt nej till undantag" Tove Nandorf

²⁷ Expressen 000313 "Bosse Ringholm vann slaget om alkoholen" expressen.se/TT

Ulf Dinkelspiel sade att han på det hela taget var nöjd med informationen som gick ut till medborgarna. Han sade också citat: "Vi visste inte att vi skulle förlora undantagstillståndet 2004 vid medlemskapet. Vi visste att det skulle omprövas 1996 och vi ansåg att det var möjligt att stoppa en sådan utveckling."²⁸

Redan i mitten av april 2000 enades den svenska regeringen och EU-kommissionen om en kompromiss för införselreglerna. Redan 1 juli 2000 skulle ölkvoten höjas från 15 till 24 liter för införsel och 1 januari 2002 skulle svensken få föra in två liter starksprit i stället för en liter. Viktiga krav som Sverige ställt tidigare gick alltså inte alls igenom. EU-kommissionär Bolkestein uppgav att EU-kommissionen hade fått 10.000 brev och e-post från svenska medborgare. 95 procent av dem ville ha samma regler som andra EU-länder, enligt Bolkestein. Folkhälsan får Sverige sköta med informationskampanjer - som alla andra länder, sade Bolkestein.²⁹

Måndagen den 5 juni 2000 antog EU:s finansministrar den uppgörelse om de nya införselreglerna som Sveriges regering och EU-kommissionen hade kommit överens om. Sveriges Riksdag godtog 7 juni 2000 regeringens motvilligt framlagda förslag om rätt till ökad privat alkoholinförsel från EU-länderna 1 juli 2000. En del riksdagsmän kritiserade regeringen för att den gått åt fel håll i förhandlingarna, trots att de hade stöd för sin ursprungliga position av tre fjärdedelar av riksdagen, omfattande alla partier utom Moderaterna. Socialdemokraterna och Moderaterna i riksdagen stödde förslaget - även om Moderaterna egentligen ville gå längre - medan Kristdemokraterna, Centerpartiet, Folkpartiet och Miljöpartiet röstade nej. Vänsterpartisterna stödde regeringen eller röstade blankt. De som röstade nej ansåg att regeringen hade givit upp för lätt inför EU:s krav.³⁰

Det svenska förbudet mot alkoholreklam upphävs

Ett av de största politiska nederlagen för den svenska nykterhetsrörelsen måste ändå ha varit när det svenska förbudet mot alkoholreklam upphävdes 2002 med hänvisning till EG-rätten. Bråket om det svenska förbudet mot alkoholreklam inleddes 1997 då tidningen Gourmet i nummer 4, augusti-oktober 1997, publicerade tre helsidor med alkoholreklam. Dessa sidor fanns inte med i den utgåva som såldes i handeln, utan gick bara ut i den prenumererade upplagan. Konsumentombudsmannen (KO), väckte då talan vid Stockholms tingsrätt och yrkade förbud vid vite för Gourmet att medverka till marknadsföring av alkoholdrycker. Tidskriften Gourmets ombud ansåg att möjligheten att göra riktade alkoholkampanjer är små för alkoholproducenterna eftersom all reklam i periodiska tidskrifter, radio och TV var förbjuden, även om förbudet kringgicks bland annat i gratistidningar på krogen och flyget och i tidningar riktade till yrkesfolk. Därtill kom att de svenska konsumenterna hade bättre kännedom om svenska varumärken eftersom dessa återkommande fanns med i medierna, direkt eller indirekt. Förbudet kunde därför drabba importerade varor i större utsträckning än vad det drabbade varor som tillverkades i Sverige. Det snedvred konkurrensen och gav svenska varumärken fördel, enligt advokat Ulf Djurberg som företrädde Gourmet. Motståndet mot alkoholreklamförbud blev allt mäktigare. Stockholms tingsrätt beslöt 18 september 1998 att fråga EU-domstolen om tolkning av artiklarna 30, 36, 56 och 59 i det dåvarande EG-fördraget i förhållande till det svenska förbudet. EU-kommissionen yttrade sig i ärendet till EU-domstolen och de ifrågasatte inte att ett alkoholreklamförbud kunde vara

²⁸ Arbetet 000402 "Dyrare alkohol och fortsatt oförändrad spritkvot. Resultatet av EU-medlemskapet" Anna-Karin Johansson

²⁹ Aftonbladet 000419 "95 procent ville ha samma regler" Emily von Sydow

³⁰ Aftonbladet 000607 "Hård debatt om ökad alkoholinförsel" Lillemor Melsted/TT

berättigat av folkhälsoskäl, men ifrågasatte "om lagstiftningen tillämpas proportionerligt med anledning av omständigheterna i fallet" (svar på fråga E-3991/00 till dåvarande EU-parlamentariker Jonas Sjöstedt (V)).

I december 2000 kom utlåtandet från generaladvokaten vid EU-domstolen. Generaladvokaten Francis Jacobs ansåg att det svenska förbudet skulle mildras. Sveriges förbud var onödigt långtgående och bröt mot EU:s regelverk, enligt honom. Jacobs skrev att "min bedömning är att ett mindre omfattande förbud skulle bidra lika verkningsfullt till att uppfylla målen om minskad konsumtion". Han ansåg att förbudet exempelvis kunde utformas så att det bara omfattade motorpressen eller annonser som framställde alkohol som något positivt. EU-kommissionen uppgav att deras synpunkter sammanfattas i generaladvokatens förslag till avgörande (svar fråga E-3991/00).

EU-domstolen avgav sin dom 8 mars 2001 (mål C-405/98). De slog fast att de svenska reglerna för alkoholreklam var förenliga med EG-rätten, åtminstone under vissa förutsättningar. Förbudet fick finnas för att skydda folkhälsan, men reglerna fick inte hindra varor från andra länder att få tillträde till den svenska marknaden. Utländska varor fick inte diskrimineras, påpekade EU-domstolen. I varje fall inte om det gick att skydda folkhälsan med åtgärder som påverkade handeln mindre. EU-domstolen ansåg dock att inget framkommit i målet som tydde på att folkhälsoskäl använts för att diskriminera utländska producenter eller skydda svenska varor.

Men flera frågor ansågs återstå för svensk domstol att pröva. Tingsrätten fick i uppdrag att undersöka om förbudet var onödigt långtgående eller om skyddet för folkhälsan kunde uppnås med mindre ingripande än förbud. Vidare skulle det komma att prövas om förbudet leder till godtycklig diskriminering av utländska varor eller förtäckt handelsbegränsning. Skulle svenskar dricka mer whisky om det inte rådde reklamförbud i Sverige? Konsumtionen i Sverige av vin och whisky (drycker som huvudsakligen importeras) hade visserligen ökat i förhållande till andra varor, såsom vodka (som huvudsakligen är av svenskt ursprung). Men EU-domstolen skrev att citat: "Det kan nämligen inte uteslutas att denna utveckling skulle ha varit mer påtaglig om de ifrågavarande bestämmelserna inte hade funnits." Ölkonsumtionen hade också utelämnats i uppgifterna från Sverige till EU-domstolen. Detta fick det svenska domstolsväsendet fundera vidare på. Målet skulle därmed återupptas i Stockholms tingsrätt. Tingsrättens dom kom måndagen den 4 mars 2002. Den blev en överraskning för såväl alkoholforskare som nykterhetsrörelsens representanter och socialministeriet. Tingsrätten menade att förbudet mot alkoholreklam, som motiverades med omsorg om folkhälsan, inte överensstämde med EU-regler. Rätten stannade inte vid att ge Gourmet rätt utan ansåg att Sverige borde överge reklamförbudet. Det blev så att tingsrätten tog hänsyn till att en liberaliseringsvåg sköljt över Sverige när det gällde alkohol; Systembolaget har lördags- och kvällsöppet och allt fler tidningar skriver om vin, sprit och öl. I det perspektivet - med ökad indirekt alkoholreklam - kunde ett reklamförbud te sig verkningslöst, ansåg tingsrätten. De ansåg att alkoholreklam inte kommer att få oss att dricka så värst mycket mer än vad vi redan gör i Sverige.

En nationell domstol kan, enligt EG-rättens principer, ogiltigförklara bestämmelser i det egna landet om dessa anses stå i strid med EG-rätten. Tingsrätten dömde i denna fråga om proportionalitet till förmån för Gourmet och till nackdel för Konsumentombudsmannen. Stockholms tingsrätt gjorde därmed en politisk värdering i ett ärende som till exempel nykterhetsrörelsen anser är en sak för regering och riksdag att besluta om. Men EG-rätten är så konstruerad att en nationell domare måste gå in och granska en politisk målsättning och ställa den i relation till rättsregleringen. Den ingående proportionalitetsbedömningen kan man säga skapade rättshistoria i detta fallet.

Konsumentombudsmannen (KO) förlorade sedan ytterligare en gång när Marknadsdomstolen i slutet av maj 2002 sade nej till KO:s begäran om ett tillfälligt reklamförbud i avvaktan på att

domstolen slutgiltigt avgör frågan. Nu var inte bara tidningen Gourmet KO:s motpart. Även tidningen Moderna Tider var inblandad, då de införde en helsidesannons för whiskey i sitt aprilnummer 2002. Därmed stämde KO även Moderna Tider och företaget bakom whiskeyreklamen inför Marknadsdomstolen.

Lördagen den 1 juni 2002 publicerade Svenska Dagbladet en vinannons. Därmed anslöt sig också en stor dagstidning till de tidskrifter som testat hur långt alkoholreklamreglerna kunde tänjas. Betydande intäkter stod på spel. Annonsörföreningens vd Anders Ericson sade till TT 2 juni 2002 att det kunde röra sig om 100 miljoner till 200 miljoner kronor årligen. Det handlade då mestadels om annonser i tidningar och tidskrifter till att börja med.³¹

Men alkoholreklamen i Sverige har ökat och ökat. Enbart under 2011 steg den enligt Sifo med 25 procent och omsatte 800 miljoner kronor. Men vd för Sveriges Bryggerier, Cecilia Giertta, tyckte dock att siffrorna skulle tas med en nypa salt.

---

³¹ Finanstidningen 001019 "KO-Gourmet, 0-1!" - Aftonbladet 001019 notis "EU-kommissionen för alkoholreklam" - SVT Text 001214 "Förbudet mot alkoholreklam underkänns" - Pressmeddelande Konsumentverket/KO 010308 "Delseger för KO i EG-domstolen om förbud för alkoholreklam" Marianne Åbyhammar/Annika Ahlberg - DN 010309 "Reklam för sprit olöst fråga" Peter Bratt - DN 020304 "Dom öppnar för alkoholreklam" Lars Pedersen/TT - Sydsvenskan 020306 "Fritt fram för alkoholreklam" Ann-Helén Laestadius - Svenska Dagbladet 020522 "Spritreklam förbjuds inte" TT - Aftonbladet 020602 "Hundratals miljoner på spel i tvist om spritreklam" Stefan Ljung/TT

Miljöpolitiken - en EU-fråga – inget svenskt självbestämmande

”På de områden där Sverige har strängare regler har EU utfäst sig att se över sina regler. Syftet är att skärpa dem. Om detta inte sker inom fyra år har Sverige möjlighet att behålla sina strängare regler med hänsyn till den så kallade miljögarantin, en bestämmelse som ger medlemsländer rätt att hålla en högre skyddsnivå.”

(Riksskatteverkets broschyr ”Ja eller nej till svenskt medlemskap i EU” sidan 3, oktober 1994)

”På de områden där Sverige har strängare regler för kemikalier, t ex asbest, kvicksilver och vissa lösningsmedel, behåller vi våra regler och EU åtar sig att istället förbättra sina regler. Vi fortsätter att avveckla ozonnedbrytande ämnen som freoner i snabbare takt än EU. Vår strängare bevakning och klassificering av kemikalier behåller vi tills vidare, och EU ska anpassa sitt märkningssystem till det svenska.”

(Odd Engström (S) i cirkulärbrev från Ja till Europa, 1 mars 1994)

”Sverige har redan påverkat EU. I medlemskapsförhandlingarna gick EU-länderna med på att se över sina miljöregler där Sverige har strängare bestämmelser, samtidigt som Sverige får använda den så kallade miljögarantin om de nya reglerna inte skulle bli tillräckligt långtgående.”

(Sidans 76 i Socialdemokrater för EG/EU (Ja-kommittén inom S). Ja- och Nej-kommittéernas dokument. Socialdemokraterna. Stockholmskongressen juni 1994)

Miljögarantin

Utrikesdepartementet lovade före folkomröstningen att inga svenska miljökrav skulle sänkas eftersom artikel 100 A.4 (miljögarantin) (i Amsterdamfördraget ändrades den till artikel 95.4) då träder i kraft. Nu visar det sig att kommissionen inte alls ser det som någon självklarhet att 100 A.4 (numera 95.4) skyddar svenska miljökrav. Dessutom har EU anmärkt på flera svenska miljökrav, bland annat avgaskrav för bilar och förbudet mot kemikalien tri.

I juni 1999 underkände EU-domstolen (efter att kommissionen gjort samma underkännande i januari 1999) den svenska regeringens åberopande om att miljögarantin skulle ge Sverige rätt att behålla förbudet mot azofärgerna i bland annat godis. EU-domstolen ansåg att Sverige saknar rätt att ensidigt införa undantag.

I slutet av 1999 gav Peter Pagh, professor i miljörett vid Köpenhamns universitet, ut en rapport som granskade miljögarantin i EU. Han menade att EU har ingen miljögaranti. Medlemsländerna kan bara vid vissa tillfällen införa egna miljöregler och undantagen måste godkännas av EU-kommissionen. EU bestämmer måttstocken för vilka miljöregler som är tillåtna. När det gäller rättsakter enligt traktatens miljöbestämmelser kan ett nationellt parlament anta strängare regler. Men måttstocken för vad som är strängare fastställs av EU, och reglerna kan inte stå i strid med andra traktatregler eller EU-lagstiftningen. När det gäller krav på varor kan ett nationellt parlament bara stifta egna lagar så länge EU inte har fastställt regler. Såvida inte EU-kommissionen ger särskild tillåtelse.

Minimireglerna (artikel 175 i Amsterdamfördraget) kan medlemsländerna strama in på så länge man inte bryter mot andra traktatsbestämmelser eller lagar. Sedan finns det maximiregler, som är typiska regler för den inre marknaden. Sådana regler (de flesta antagna

enligt Amsterdamfördragets artikel 95) kan länderna som utgångspunkt inte strama in på. Miljögarantin gäller bara för inre marknadsregler bestämda i artikel 95. För bland annat regler om bekämpningsmedel som är bestämda enligt jordbruksbestämmelser finns det inte utrymme att göra undantag.

EU-traktaten sätter generella begränsningar för medlemsländernas utrymme att lagstifta. Tekniska handelshinder är som huvudregel förbjudet (artikel 28), men det öppnas för särregler av hänsyn till bland annat djur och människors hälsa när åtgärden inte är ett dolt handelshinder (artikel 30). Bestämmelserna är preciserade av EU-domstolen i flera domar. Domstolen har slagit fast att förbudet gäller varje nationell åtgärd som direkt eller indirekt, aktuellt eller potentiellt, kan begränsa handeln i EU. Medlemsländerna kan införa åtgärder som begränsar handeln när de kan visa på en grund som EU erkänner. I en dom som gällde förbränning av oljeavfall har EU-domstolen preciserat att miljöskydd är en sådan hänsyn som kan tas. Pagh menar att miljögarantin är en "dispensmöjlighet", inte en garanti.

Medlemsländerna kan söka om tillstånd att få ha strängare regler. Det är EU-kommissionen som behandlar ansökan. EU-kommissionens beslut kan dras inför EU-domstolen (oavsett om ett land har fått avslag eller bifall). EU-domstolen kan inte ändra beslutet, bara ogiltigförklara det om det finns ett sakbehandlingsfel. Då måste EU-kommissionen fatta ett nytt beslut.

De nationella reglerna är inte lagliga förrän de är godkända av EU-kommissionen. Enligt bestämmelserna skall EU-kommissionen avgöra ansökan inom sex (eventuellt tolv) månader. Om de inte gör det inom denna tid anses reglerna som giltiga. Hot mot folks hälsa omfattas inte av miljögarantin. Om det uppkommer hälsoproblem efter det att gemensamma regler har antagits skall EU-kommissionen utvärdera behovet av nya gemensamma regler, men de kan inte tillåta strängare nationella regler.

Medlemsländerna kan både upprätthålla och införa nya regler efter det att gemensamma EU-regler antagits. Utrymmet att införa nya regler är emellertid snävt. Det är villkor om vetenskapliga belägg och att problemet skall vara specifikt för medlemslandet. EU-domstolen verkar i sina domar om tekniska handelshinder förutsätta att det skall vara vetenskapliga belägg för åtgärder som griper in i handeln. När det gäller att miljöproblemet skall vara specifikt för landet i fråga är EU-kommissionens praxis olika. EU-kommissionen tog hösten 1999 ställning till ett danskt förbud mot kreosot och danskarnas lägre gränsvärden för tillsatssämnena sulfid, nitrit och nitrat. I kreosotärendet blev förbudet godkänt, även om EU-kommissionen inte fann att det var speciella föroreningsförhållanden i Danmark. Däremot blev reglerna för tillsatserna inte accepterade. EU-kommissionen efterlyste dokumentation för att bruk av ämnena "utgör en särskild risk för den danska befolkningen".³²

Två andra rättsfall som berörde miljögarantin i artikel 95.4 behandlades i EU-domstolen. I det ena målet (C-512/99) var det Tyskland med åberopande av miljögarantin som dragit EU-kommissionen inför EU-domstolen därför att EU-kommissionen hade vägrat att tillåta vissa nationella bestämmelser om mineralull. Tyskland argumenterade för att de har en särskild situation när det gäller mineralullsproblemet då en tredjedel av konsumtionen av mineralull i EU sker i Tyskland och antalet utsatta arbetstagare uppgick till 500.000 personer. Tyskland ville klassificera vissa typer av mineralull som cancerogena ämnen. Nya vetenskapliga studier som publicerats under åren 1998 och 1999, det vill säga efter direktivets antagande, bekräftade enligt Tyskland misstanken om mineralullens eventuella cancerogena effekter. De menade också att de företag som tillverkar mineralull redan i årtal anpassat sig till information från den vetenskapliga och tekniska debatten på vilket det tyska förslaget grundade sig. Enligt Tyskland skulle deras åtgärder inte få någon negativ inverkan på den fria rörligheten för varor, eller skulle som mest få en obetydlig inverkan.

³² DUPI Working Paper No. 1999/13 "Er der en miljøgaranti i EU-traktaten" Peter Pagh - Standpunkt (Norge) nummer 1/2000 "Miljøgarantien bare et unntak" Morten Harper

Men EU-kommissionen ifrågasatte den vetenskapliga grunden för återopande av miljögarantin. De återopade experter och ett utlåtande från EU-kommissionens vetenskapliga kommitté för toxikologi, ekotoxikologi och miljö. EU-kommissionen ansåg inte heller att Tyskland hade lämnat några nya vetenskapliga belägg som motivering för sina åtgärder. Generaladvokaten Antonio Tizzano lämnade sitt förslag till avgörande i målet 30 maj 2002. Han föreslog att Tysklands talan skulle ogillas. Det blev också EU-domstolens dom 21 januari 2003. Samma dag som ovan, 30 maj 2002, lade också generaladvokaten Tizzano fram ett förslag till avgörande i ett liknande ärende, där Danmark dragit EU-kommissionen inför EU-domstolen med återopande av miljögarantin (mål C-3/00) för att Danmark inte fick behålla vissa nationella bestämmelser när det gällde användningen av sulfiter, nitriter och nitrater i livsmedel. Danmarks klagan avvisades också av generaladvokaten. Detta mål fick sedan ett domslut i EU-domstolen 20 mars 2003. Danmark fick då rätt i frågan om nitriter och nitrater men förlorade vad gällde sulfiter.

Målen i sig illustrerar mycket väl hur svårt det är för ett medlemsland att få rätt i EU-domstolen utifrån återopande av miljögarantin. Det ställs helt enkelt för många krav på en medlemsstat som vill använda miljögarantin.

Först och främst måste problemet vara specifikt för medlemslandet. Vidare måste också åtgärden kopplas till nya vetenskapliga fakta om miljö- eller arbetsmiljöskydd. Sist och slutligen måste problemet ha uppkommit efter det att harmoniseringsdirektivet i fråga har antagits. Är alla dessa tre krav uppfyllda måste dessutom medlemslandets åtgärd med miljögarantin som grund uppfylla ett antal villkor. Medlemslandet måste bevisa att den nationella regeln inte är godtyckligt diskriminerande eller utgör ett dolt handelshinder på den inre marknaden. En begäran om undantag måste prövas av EU-kommissionen och till sist EU-domstolen.

De svenska miljöundantagen

Ja-sidan talade mycket om de svenska miljöundantagen i folkomröstningen. EU skulle se över sina egna miljöregler och eventuellt skärpa dessa i svensk anda. Hur blev det då i verkligheten?

Generellt sett har inte miljöundantagen varit det stora problemet. Men EU-medlemskapet betyder främst att Sverige har förlorat sin frihet att gå före internationellt utan att behöva tänka på samtycke från övriga EU-länder. Det finns en nord-syd-dimension inom EU i miljöfrågan som inte kan ignoreras.

* När gäller kadmium i handelsgödsel fick Sverige efter många år till slut backa även om EU har rört sig framåt på detta område. EU:s ministerråd (inre marknadsrådet) beslöt 24 september 1998 att Sveriges undantag för gränsvärdet för kadmiumhalten i fosforgödselmedel, som gällde fram till och med 31 december 1998, skulle förlängas med tre år till och med 31 december 2001 i avvaktan på att EU-kommissionen undersökte behovet av gemensamma EU-åtgärder på området. När Sveriges undantag skulle gå ut 2001 frågade EU-parlamentariker Jonas Sjöstedt (V) EU-kommissionen hur det skulle gå med ärendet. Vid EU-parlamentets frågestund 13 november 2001 lovade EU-kommissionär Liikanen att Sverige ensidigt skulle få förlänga förbudet medan EU beslutade sig för om reglerna för hela EU skulle skärpas på området. Om inte det förlängda undantaget hann träda i kraft 31 december 2001, kunde tillfällig dispens ges om Sverige begärde det, påpekade Liikanen. Han sade också att EU-kommissionen inte hade något intresse av att upphäva det svenska kadmiumförbudet. I juni 2002 beslöt EU-kommissionen att Sverige, Finland och Österrike fick fortsätta att förbjuda import av gödsel med hög halt av kadmium till och med den 31 december 2004.

Under tiden lades förslag i EU på en omfattande kemikalienförordning, kallat Reach i dagligt tal. När väl Reach efter lång behandling låg beslutat och klart i EU fick Sverige acceptera sämre regler när det gäller förekomsten av kadmium i handelsgödsel.

Undantagen till det nationella kadmiumförbudet upphävdes 1 juli 2009. Från samma datum upphävde den svenska regeringen det nationella kadmiumförbudet i förordning (1998:944) om förbud med mera i vissa fall i samband med hantering, införsel och utförsel av kemiska produkter (SFS 2009:654). Därmed gällde de kadmiumbegränsningar som finns i bilaga XVII i Reach-förordningen även i Sverige.

Kadmiumbegränsningarna (i bilaga XVII i Reach) som före 1 juni 2009 fanns i begränsningsdirektivet (76/769/EG) genomfördes inte i svensk lagstiftning på grund av det nationella kadmiumförbudet. Det tidsbegränsade undantaget att behålla svenska regler – som Sverige fick i anslutningsakten till medlemskapet i EU – hade nu gått ut.

* Undantaget för Sverige, och Österrike, när det gäller kadmium som färgämne, stabiliseringsämne och för ytbehandling (kadimering) förlängdes också tre år från 1999 till och med 31 december 2002.

Men när det gällde förlängningen av undantaget för kadmium som färgämne, var Nederländerna missnöjda med att EU-kommissionen fattade beslutet om förlängning av undantaget på egen hand. Nederländerna menar att beslutet om förlängningen borde tas av medlemsländerna och därför drog de EU-kommissionen inför EU-domstolen (mål 314/99). EU-kommissionen hade enligt Nederländerna bland annat inte behörighet att fatta ett sådant här beslut och det hade också fattats i strid med rättssäkerhetsprincipen. Nederländerna ansåg att EU-kommissionen hade skapat en speciell regim för Österrike och Sverige i strid mot EU:s regler. EU-kommissionen försvarade sig med att eftersom ytterligare begränsningar i syfte att begränsa användningen av kadmium med största sannolikhet skulle komma att bli nödvändiga vore det i strid med Österrikes och Sverige berättigade förväntningar och med principen om god förvaltning att inte anta den omtvistade bestämmelsen. Om så vore fallet skulle dessa stater bli tvungna att upphäva de restriktioner som föreskrevs i deras lagstiftning trots att liknande restriktioner högst troligen skulle komma att införas inom kort på EU-nivå. Den 18 juni 2002 kom domen i mål C-314/99 i EU-domstolen. Enligt EU-domstolen hade EU-kommissionen felaktigt använt en procedur som tillät EU-kommissionen att bara vidta åtgärder på EU-nivå och i händelse av att nya hälso- och miljörisker uppkommer. Det fanns helt enkelt inga särskilda skäl till varför just Österrike och Sverige skulle ha begränsningar av användandet av detta ämne. EU-domstolen ogiltigförklarade Österrikes och Sveriges långtgående restriktioner av kadmium som färgämne. EU-kommissionen dömdes att ersätta rättegångskostnaderna och Sverige, som stött EU-kommissionen i målet, fick bära sin egen rättegångskostnad.

* När det gäller tennorganiska föreningar i antifoulingsprodukter för båtar och fartyg fick Sverige behålla undantaget att ha egna regler medan arbetet inom IMO (International Maritime Organisation) fortsatte i syfte att få till stånd ett totalförbud. Det lyckades under den första veckan i oktober 2001 att inom IMO anta en globalt bindande konvention som skulle komma att reglera ämnena i skadliga tennföreningar. Ett förbud att måla fartyg med färger som innehåller dessa föreningar gällde från och med 1 januari 2003. De regler som konventionen innefattar om tennorganiska föreningar är mer långtgående jämfört med de regler som Sverige gavs undantag för fram till 31 december 2002. EU:s regelverk måste därför anpassas och Sveriges undantag spelade ut sin roll.

* De svenska reglerna för arsenik för träskydd klarade sig genom att det konstaterades att det svenska förbudet inte strider mot EU-direktivet på området.

* Vad gällde kemikalien pentaklorfenol (PCP) för träskyddsbehandling eller impregnering av textilier togs i princip ett beslut om totalförbud inom EU, men vissa medlemsstater gavs viss möjlighet till att använda PCP.³³

När dåvarande EU-kommissionär Margot Wallström 24 januari 2001 lade fram förslaget till sjätte miljöhandlingsprogram sade till exempel Sveriges dåvarande miljöminister Kjell Larsson att han hade hoppats på mer konkreta uppföljningsbara åtgärder och mål. Handlingsprogrammet hade under beredningen i EU-kommissionen kritiserats för att vara för tandlöst, abstrakt och för företagsvänligt. Flera tydliga mål skulle ha försvunnit på vägen och formuleringar mildrats, bland annat när det gällde kemikalier. Programmet beskrevs som det hittills mest näringslivsvänliga miljöprogrammet. Miljöministermötet i början av juni 2001 stärkte skrivningarna i programmet på åtskilliga punkter.

Bekämpningsmedel åter tillåtna

I slutet av 1996 konstaterade Gunnar Bengtsson, chef för kemikalieinspektionen, att Sverige brottades med stora problem att få med EU på vår linje om förbud mot farliga bekämpningsmedel. Inom andra områden slet de svenska förhandlarna hårt för att över huvud taget få igång förhandlingar, till exempel när det gällde de tillfälliga svenska undantagen från EU:s regelverk. Avtalet med EU innebar ingen laglig skyldighet för EU att ens sträva efter att anpassa sig till Sveriges kravnivåer. Sverige band sig däremot juridiskt vid att ensidigt anta EU-lagar som gällde när undantaget löpte ut – oavsett hur EU:s lagar såg ut. I slutet av 1996 var omkring 300 gifter mot insekter, svampar och ogräs tillåtna i Sverige. Inom EU användes cirka 800 vid samma tid.

Att EU-kommissionens prövning av bekämpningsmedel kunde sluta med att Sverige skulle tvingas tillåta kemiska ämnen som var förbjudna vid EU-inträdet var något som befarades under år 1997. Under en tioårsperiod skulle EU-kommissionens växtskyddskommitté avgöra vilka ämnen som skulle godkännas.³⁴ Som kan noteras nedan i fallet amitrol och också i fallet med tiabendazol gick till exempel inte de bedömningarna Sveriges väg.

Sverige tvingades åter tillåta bekämpningsmedlet amitrol

Bekämpningsmedlet amitrol som tidigare var förbjudet i Sverige blev tillåtet igen i mars 2001. Orsaken var att EU-kommissionen bestämde att det skulle bli tillåtet att använda ogräsmedlet. Kemikalieinspektionen räknade med att Sverige på detta sätt skulle komma att tvingas godkänna fler medel som i Sverige är klassade som allt för giftiga.

Lantbrukarnas Riksförbund, LRF, beslutade att svenska bönder inte skulle använda amitrol. LRF skulle även påverka sina medlemmar att inte befatta sig med några ämnen som tidigare har varit förbjudna i Sverige.

Eftersom små kemiföretag försöker att ta sig in på den svenska marknaden uteslöt inte Kemikalieinspektionen att ogräsmedlet amitrol skulle börja säljas och användas i Sverige. Ett sätt att undvika det var att EU-kommissionen skulle börja följa sitt förslag till ny kemikaliestrategi, där risk tydligare vägs mot nytta. Kemikalieinspektionen skulle hänvisa till den strategin när EU-kommissionens genomgång av bekämpningsmedel fortsatte.³⁵

I samband med en översyn och nya beslut om pesticider i EU förbjöds amitrol på EU-nivå 2009 och därmed åter i Sverige.

³³ Riksdagens EU-nämnd PM 1999-02-01 "Sveriges övergångsbestämmelser och särordningar i anslutningsfördraget - en lägesbeskrivning

³⁴ DN 961111 "EU-regler hotar miljön" Gert Svensson - TT 970622 "Förbjudna medel kan tillåtas"

³⁵ DN 010331 "Sverige tvingas tillåta bekämpningsmedel" osignerad

Försening av svenskt förbud mot bromerade flamskyddsmedel

Det svenska förbudet mot de miljöfarliga bromerade flamskyddsmedlen försenades i slutet av 1999. Samordningen med EU:s regelverk var mer komplicerad än vad miljödepartementet först förutsåg. Dåvarande miljöminister Kjell Larsson sade till DN 13 december 1999 att ett svenskt förbud skulle kunna komma i konflikt med EU:s regler om den inre marknaden. Medlemsländerna har enligt Larsson endast ett begränsat utrymme att införa ett sådant här förbud på egen hand.

Bromerade flamskyddsmedel är organiska föreningar (bland annat olika slags fenoler och bifenyler som PBDE och PBB) som innehåller grundämnet brom. De används för att förhindra och fördröja brand. De används också i plaster för att göra dessa luftiga. Misstankar finns att dessa ämnen kan ge hjärnskador och att ämnena lagras i blodet. Ett par hundra ton av dem riskerar att släppas ut i samband med att datorer och elutrustning kasseras varje år. Sverige och Danmark gjorde gemensam sak i ministerrådet 13 december 1999 för att få bort de bromerade flamskyddsmedlen. Tidigare planer på att försöka få fram ett undantag för Sverige och Danmark från EU-reglerna för dessa produkter fann de båda ländernas miljöministrar vara en svårare väg. Ett sådant stopp skulle innebära ett avsteg från principen om den fria handeln på den inre marknaden. Miljöministrarna ansåg också att möjligheterna att få fram ett totalstopp över hela världen skulle öka om EU satte stopp för användningen av dessa medel. Mot det svensk-danska förslaget stod bland annat Storbritannien, som ville undersöka miljö- och hälsokonsekvenserna av de bromerade flamskyddsmedlen i detalj innan man gick med på något stopp.

I mars 2000 konstaterades att bara några få procent av de 20.000 kemiska ämnen som fanns på marknaden var tillförlitligt testade. EU:s prövnings- och beslutsprocess räcker inte till för att kontrollera alla nya ämnen som introducerades varje år. Dåvarande EU-kommissionär Wallström höll på att undersöka möjligheten att inrätta en central EU-byrå för kemikalier som skulle övervaka att alla EU-länder verkligen följer bestämmelserna på området. Enligt dagens regler skall nya preparat som godkänts i ett EU-land automatiskt också kunna säljas i samtliga EU-länder. Wallström uttryckte oro för att det existerande systemet inte kunde ge tillräckliga garantier för att granskningen blir densamma när EU utvidgas med nya medlemsländer. I februari 2001 föreslog Wallström att ett centralt produktregister över kemikalier skulle byggas upp i EU. Alla kemikalier som produceras i mer än ett ton per år skall registreras i en central databas. Det handlade om 30.000 kemikalier där industrin skulle bli skyldig att lämna in fakta till myndigheterna, som sedan bedömer om ämnet måste testas och godkännas innan det släpps ut på marknaden. Industrin är ansvarig för testningen, som av EU-kommissionen beräknades kosta knappt 20 miljarder kronor fram till år 2012. Kemikalieindustrin protesterade dock livligt mot denna extrakostnad.

I början av 2001 kungjorde EU-kommissionen att de ville förbjuda PBDE från 1 juli 2003. En ny vetenskaplig utvärdering visade att PBDE utgjorde en allvarlig miljöfara. EU-kommissionens förslag om PBDE-förbud överlämnades till ministerrådet och EU-parlamentet. Europas enda tillverkare av PBB lovade år 2000 att frivilligt stoppa produktionen. En vetenskaplig kommitté utvärderar för EU-kommissionens räkning de andra flamskyddsmedlen.

Sverige har drivit på för att få ett totalförbud inom EU av ytterligare typer av bromerade flamskyddsmedel. EU har i en vitbok kartlagt cirka 30.000 kemikalier. Flera tusen anses rymma miljörisker. Det stora problemet är att effekterna i många fall inte är kartlagda. I juni 2001 behandlade ministerrådet frågan i vilken ordning problemen skulle angripas.

Svenska naturskyddsföreningen (SNF) och Räddningsverket påpekade i en debattartikel i DN 9 november 2001 att det fanns ett 70-tal bromerade flamskyddsmedel som medförde

allvarliga risker för människor och miljö. EU-kommissionen hade alltså föreslagit att ett av dessa skall förbjudas. Sverige, Danmark och EU-parlamentet drev krav på att förbjuda ytterligare två. Men, påpekade SNF och Räddningsverket, det räcker inte med att avveckla tre av 70 farliga ämnen.³⁶

Striderna om bromerade flamskyddsmedel har sedan rasat vidare inom EU. I oktober 2005 beslutade EU-kommissionen om ett undantag för i princip all användning av dekaBDE i det så kallade RoHS-direktivet med motiveringen att den inte har konstaterats medföra några risker för konsumenter. RoHS-direktivet förbjöd användning av bland annat kvicksilver och vissa bromerade flamskyddsmedel i nya elektriska och elektroniska produkter. Men flera medlemsstater reserverade sig och menade att EU-kommissionen saknade befogenheter att ta ett sådant beslut.³⁷

Oavsett vad kan man konstatera att Sveriges miljöreformer på detta område var tvungna att göra halt i och med EU-inträdet.

---

³⁶ DN 991213 "EU-regler försenar svenskt giftförbud" Lars-Ingmar Karlsson - DN 991214 "Svenskt-Danskt utspel mot gift" Clas Barkman - DN 000307 "Kemikalier dåligt testade" TT - Sydsvenskan 010130 "EU vill förbjuda flamskyddsmedel" TT - Sydsvenskan 010206 "EU-kommissionen vill stoppa flamskyddsmedel" Stig Strömkvist - Dagens Industri 010214 "Wallström lanserar ny strategi" DI - DN 010407 "Flera tusen miljöfarliga kemikalier" Lars Johansson - DN Debatt 011109 "Snabbt förbud mot bromerade flamskyddsmedel" Mikael Karlsson, SNF/Christina Salomonsson, Räddningsverket

³⁷ Pressmeddelande från Regeringskansliet - Miljö- och samhällsbyggnadsdepartementet 20060824 "Förbud mot bromerat flamskydd stoppar användning i Sverige"

Fler exempel på olika politikområden där EU lägger sig i och styr över Sverige

Ännu fler områden där EU lägger sig i

Det finns så många fler områden där EU:s politiska beslut påverkar som det inte finns plats för att ta upp här. Men sammantaget kan man säga att allt i samhället är eller kommer att bli EU-politiska frågor, i alla fall enligt EU-parlamentets och EU-kommissionens ambitioner. Ytterligare några exempel nedan på frågor som man säkert inte trodde skulle bli EU-frågor när Sverige gick med 1995.

Förbud mot rabatterad arbetsgivaravgift i Norrland

I november 1999 rapporterades det i media att den svenska regeringens försök med rabatterad arbetsgivaravgift för norrländska företag levde farligt i EU.

Enligt EU-kommissionen kunde villkoren strida mot EU:s regelverk. Det gällde särskilt om de kombinerades med statliga transportstöd. I många år hade den svenska regeringen erbjudit vissa tillverkningsföretag i norra Sverige upp till åtta procents rabatt på arbetsgivaravgiften. Stödet var uppskattat av företagen, samt givetvis av den norrländska befolkningen som därmed fick lättare att finna sysselsättning på sina hemorter. Men stödet ifrågasattes av EU-kommissionen, som ansåg att det inte passade in på den inre marknaden där "rättvis" konkurrens skall råda. Stödet utgjorde enligt EU-kommissionens tjänstemän en form av otilåtet statsstöd. Vad gällde transportstödet ansåg kommissionen att det inte kunde gälla för tjänsteföretag som inte har något att transportera. Den svenska regeringen menade att dessa företag borde få stöd eftersom de har högre kostnader för resor, telefon och företagstjänster. Den svenska regeringen backade dock och den sociala avgiftsrabatten i Norrland försvann 1 januari 2000.

I till exempel Norrbotten förlorade alltså företagen sin rabatt på åtta procent på arbetsgivaravgiften. Företagen i Norrbotten beräknades därmed få kostnadsökningar på sammanlagt 60 miljoner kronor. Enligt landshövding Georg Andersson i Västerbotten (i DN 31 mars 2000) handlade det om en kostnadsfördyring på 25 miljoner kronor på ett år för Västerbottens tillverkningsföretag.

De fyra landshövdingarna för Sveriges nordligaste län framhöll i en skrivelse i november 1999 att många tillverkningsföretags överlevnad var hotade om rabatten slopades.

Sammanlagt skulle man mista en kostnadsreduktion på 139 miljoner kronor.

Hur mycket kostnadsökningarna betydde i förlorade arbeten genom att företag passerade smärtgränsen för sina utgifter eller gjorde att de inte fick samma investeringsutrymme längre kan man bara spekulera i.

EU-kommissionen beslöt 1 mars 2000 inleda en formell undersökning av det svenska stödprogram som byggde på en nedsättning av socialavgifterna. Undersökningen skulle bedöma i vilken utsträckning den minskning av socialavgifterna som beviljades företag i norra Sverige kunde motiveras utifrån de "avståndsberoende merkostnader" för transport som drabbade dessa företag. Kommissionen skulle även undersöka om ett ytterligare motiv för stödet kunde vara det hårda klimatet eller den låga befolkningstätheten i de nordliga regionerna. Hoppet tändes då i alla fall lite i Norrland.

Men i ett svar till EU-parlamentarikerna Jonas Sjöstedt och Eva Hedkvist Petersén i maj 2000 (frågorna H-0360/00 och H-0387/00) var EU-kommissionen negativ till att sänkningen av de sociala avgifterna skulle omfatta ett antal områden som exempelvis hotell och teletjänstcenter, där det finns ett betydande handelsutbyte mellan medlemsstaterna. Det snedvred marknaden. EU-kommissionen skrev dock att enligt bestämmelserna kunde verksamhetsstöd till norra Sverige endast beviljas som kompensation för extra kostnader för varutransporter i områden med låg befolkningstäthet. Det svenska stödet genom reducerade socialavgifter omfattade dock endast tjänsteföretag som inte transporterade varor och som därför inte hade några "extra transportkostnader" enligt EU-kommissionen.

Hoppet försvann så gott som definitivt i november 2000. Då träffade ansvariga statsrådet Ulrica Messing konkurrenskommissionär Monti. Det stod då klart att EU-kommissionen inte kunde acceptera ett enda av den svenska regeringens alternativ till den nedsättning av socialavgifterna som EU stoppat. Montis underhandsbesked innebar ett nej till alla former av kompensation för de norrländska tjänsteföretagen. Begränsad rabatt till de mindre tjänsteföretagen eller att i stället höja det svenska investeringsstödet fick nej från Monti. Alldeles i början av 2001 kom EU-kommissionens väntade definitiva nej till lägre sociala avgifter till tjänsteföretag i Norrland. Den fria inre marknaden tar inte speciella Norrlandshänsyn.

Ett nytt regionalt stöd föreslogs av den svenska regeringen (proposition 2001/02:4) om en nedsättning av de sociala avgifterna i stödområde A, att gälla från och med den 1 januari 2002. Utrymmet för denna åtgärd hade till följd av statsstödsreglerna begränsats till att utgöra ett stöd av mindre betydelse, eller så kallat försumbart stöd. Då stödbeloppet per företag inte överstiger 100.000 euro under en tid av tre år kan stödet utnyttjas utan föregående prövning av EU-kommissionen. Den tidigare nedsättningen av socialavgifterna i norra Sverige var inte beloppsmässigt begränsad och det var avgörande för att det systemet underkändes av EU-kommissionen.³⁸

Sänkt arbetsgivaravgift för enbart kommuner och landsting?

Ett förslag om sänkt och slopad arbetsgivaravgift för kommuner och landsting presenterades av Sveriges dåvarande finansminister Bosse Ringholm inför jublande socialdemokratiska kongressombud i början av november 2001. Ganska snart stod det dock klart att finansministern inte visste vad han talade om – något sådant var helt enkelt inte möjligt med Sverige som EU-medlem.

Arbetsgivaravgiften skulle enligt Ringholms förslag sänkas med 1 procentenhet för hela verksamheten i kommunerna under 2002. Samtidigt skulle hela arbetsgivaravgiften på nyttillkomna anställningar efterskänkas.

Men privata entreprenörer jublade inte åt förslaget. I ett slag skulle de drabbas av en svår konkurrensnackdel. I de fall där entreprenadkontrakt skulle löpa ut skulle det bli nära 40 procent billigare för kommunerna att ta tillbaka verksamhet i egen regi, eftersom det skulle kunna räknas som en nettoökning av antalet kommunanställda.

Ulf Bernitz, professor i Europeisk rätt vid Stockholms universitet, bedömde att det var en uppenbar snedvridning av konkurrensen och något som skulle komma att stoppas av EU. Det

³⁸ DN 991031 "EU vill ta bort rabatt på arbetsgivaravgift" Sören Löfvenhaft - DN 991112 "Nordliga län slåss för rabatt" Sören Löfvenhaft - DN 000208 "Skatterevolt bland företagare i norr" TT - Aftonbladet 000302 "Varför får normmännen och inte vi?" Emily von Sydow - DN 000331 "Norrlandsföretag offras" Tove Nandorf - Nei til EU skriftserie 4-00 "Sju år med EÖS" Dag Seierstad - DN 000908 "Halv seger för Norrlands företagare" Tove Nandorf - DN 001124 "Norrländsk rabatt stoppas" Tove Nandorf - Regeringens skrivelse 2001/02:160 020221 "Berättelse om verksamheten i Europeiska unionen under 2001"

är fråga om en diskriminerande skatt när samma verksamhet beskattas olika beroende på vem som driver den.

Ett nej från EU skulle innebära att staten måste betala tillbaka arbetsgivaravgifter till de företag som missgynnats i förhållande till offentlig sektor. Ulf Bernitz trodde att regeringens lagförslag skulle stöta på patrull redan hos det svenska lagrådet, som utöver den svenska laggranskningen även skall bedöma förslag ur EU-rättsligt perspektiv. Svenskt Näringsliv gav advokatbyrån Linklater & Alliance i uppdrag att göra en rättslig granskning av förslaget. Linklater är en internationell advokatbyrå med konkurrensrätt och statsstödsfrågor som specialitet. Advokatbyrån konstaterade i en promemoria i mitten av december 2001 att Ringholms förslag var ett statsstöd eftersom det uppfyllde alla nödvändiga kriterier enligt EG-fördraget. Linklaters konstaterade att sänkningen av arbetsgivaravgiften var en kostnad för staten och gav en avsevärd ekonomisk fördel för enbart kommuner och landsting som konkurrerar direkt med privata företag, inklusive företag från andra EU-länder. Då är det statsstöd - alltså en otroligt känslig fråga. Enligt Linklaters promemoria hade den svenska regeringen inte rätt att låta sänkningen börja gälla förrän EU-kommissionen beviljade ett eventuellt undantag från reglerna om otillåtet statsstöd, något som advokatbyrån fann otroligt. Det ansågs osannolikt att EU-kommissionen skulle anse att ett anställningsstöd är motiverat, bland annat för att förslaget inte leder till någon nettoökning av fasta arbeten, utan bara ett skifte från de förfördelade privata entreprenörerna till kommunerna. Inte heller var förslaget till sänkning nödvändigt för att kommuner och landsting skulle kunna utföra sin allmännyttiga uppgift, vilket annars kan motivera undantag, konstaterade Linklaters. EU-kommissionen förväntades också slå ned hårt på att små och medelstora företag drabbades särskilt hårt av förslaget. Nästan direkt efter det att Linklaters presenterade sin promemoria backade Ringholm och det meddelades att den svenska regeringen nu sökte andra sätt att stödja kommunsektorn, som till exempel en skatterabatt.

Frågan är hur goda kunskaper den svenska socialdemokratiska partiledningen har om idén med fri konkurrens på EU:s inre marknad. Deras förslag krockar så uppenbart med Ulf Bernitz bedömning och flera andra debatter som förevarit om bekämpandet av snedvridande konkurrens.³⁹

Thamprofessorer också en EU-fråga

Som nämnts ovan blev frågan om Thamprofessorerna en fråga för EU. Utfallet av det blev nog inte vad de som arbetar för jämställdhet i Sverige hoppades på.

År 1995 inrättades 31 så kallade Thamprofessorer som en tillfällig åtgärd för att öka andelen kvinnliga professorer i Sverige. I ett enda fall (det 31:a) av dessa professorer överklagade en man tillsättningen. Det var på institutionen för kemi vid Göteborgs universitet som överklagan skedde. Överklagandenämnden för högskolan, som var de som slutgiltigt skulle avgöra ärendet, valde att vända sig till EU-domstolen för att få svar på frågan om den positiva särbehandlingen av kvinnor genom Thamprofessorerna stred mot EU:s likabehandlingsdirektiv.

Enligt det direktivet och enligt den svenska högskoleförordningen kan sökande av underrepresenterat kön ges företräde om deras meriter är jämbördiga eller i det närmaste jämbördiga. Men de särskilda tjänster som dåvarande utbildningsminister Carl Tham inrättade ställde lägre krav på sökande underrepresenterade kön. Det räckte om de hade tillräckliga meriter.

³⁹ Dagens Industri 011129 "Ringholms flirt utan chans i EU" Åsa Tillberg - Dagens Industri 011212 "EU måste godkänna Ringholms löfte" Åsa Tillberg

Detta var första gången som Överklagandenämnden för högskolan vände sig till EU-domstolen. Men frågan var om de hade rätt till det? I det förslag till avgörande som den italienske generaladvokaten Antonio Saggio lämnade 16 november 1999, sade han att överklagandenämnden inte uppfyllde det krav på oberoende, som krävdes för att den skulle anses vara en domstol. Därför hade den inte rätt att begära ett förhandsavgörande från EU-domstolen. Den svenska regeringen framhöll att nämnden är oberoende i förhållande till andra statliga organ och att ingen myndighet och inte heller riksdagen får ingripa i verksamheten. Generaladvokaten bedömde även sakfrågan utifall att EU-domstolen beslöt sig för att pröva fallet. Hans slutsats var att det inte var tillåtet att låta någon med tillräckliga kvalifikationer gå före någon som är mer lämpad när det gäller meriter och kompetens. Att det handlade om ett begränsat antal tjänster saknade betydelse. Om det rör sig om högre eller lägre tjänster spelar inte heller någon roll.

Torsdag 6 juli 2000 slog EU-domstolen fast att den svenska jämställdhetslagen inte var förenlig med EU:s regler. Enligt EU-domstolen får positiv diskriminering (det vill säga att utse personer som tillhör det kön som är underrepresenterat på arbetsplatsen, bara personen i fråga anses ha tillräckliga kvalifikationer för att kunna sköta jobbet) bara tillämpas om det finns färre kvinnor än män (eller tvärtom) på arbetsplatsen och den sökande på saklig grund anses vara lika kvalificerad som en sökande av överrepresenterat kön.

Men domen var svårtydd. EU-domstolen sade att det inte är fel att ge företräde åt män eller kvinnor om de är underrepresenterade. Men skillnaden i meriter får inte vara så stor att tillsättningen kan anses som osaklig, enligt EU-domstolen. Det är inte tillåtet att med automatik ge tjänster till kvinnor så snart de har tillräckliga meriter. Det måste göras en objektiv jämförelse av kandidaterna där samtliga personliga kriterier beaktas.

Den svenska regeringen beslöt att stoppa tillsättandet av Thamprofessorerna. Andelen kvinnor på den höga nivån hade ökat från sju procent 1995 till elva procent vid domens kungörande. I de fall där platsannonserna till de redan tillsatta Thamprofessorerna varit utformade på ett sådant sätt att det framgick att kvinnor hade företräde till professorerna fruktade man att flera av utnämningarna skulle överklagas i domstol.

Följden av domen blev bland annat att Uppsala universitet beslöt sig för att avsluta sitt jämställdhetsprojekt i förtid. JämO kom också med en analys av EU-domen och sade då att det trots allt innebär ett fall framåt för möjligheten att använda positiv särbehandling vid anställningar. EU-domstolen sade för första gången att det är tillåtet att anställa en person av underrepresenterat kön, även om meriterna inte är exakt likvärdiga med en annan sökandes. Men domstolen uttalar sig inte om hur stora skillnaderna i meriter får vara. Enligt JämO var reglerna för Thamprofessorerna för bedömning av de sökandes kvalifikationer otydliga. Det fanns därför en risk för att en person av det underrepresenterade könet med automatik skulle få tjänsten. Positiv särbehandling får aldrig ske med automatik och dessutom ansåg EU-domstolen att de svenska reglerna var oproportionerliga, det vill säga allt för diskriminerande (mot män) i förhållande till sitt ändamål. Tillsättandet av trettio professorstjänster ansågs inte tillräckligt för att förbättra den sneda könsbalansen i vetenskapssamhället.

Före detta utbildningsminister Thams kommentar angående domen var att EU-domstolens sätt att resonera luktade politik och ideologi lång väg. Han skrev i DN att; "Man anar de värderingar som styr juristerna; de är besläktade med den akademiska opinion som ogärna vill rubba de bestående maktförhållandena." Tham frågade sig att om man inte kan tillämpa positiv diskriminering ens i ett tjänstesystem där över 90 procent av tjänsterna besätts av män trots att det vimlar av kompetenta kvinnor - när skall det då kunna ske?⁴⁰

⁴⁰ GP 991117 "EU-nej till Tham-professur" Åsa Brevinge - Aftonbladet Internet 000706 "EU underkänner svensk jämställdhet" osignerad - Expressen 000707 "EG-domstolen ger Sverige bakläxa för "kvinnoprofessur"" Martin Mårtensson - DN 000707 "EU-stopp för Thamprofessur" Lisbeth Brattberg - SvD 000707 "Tham-professorer: Tillsättningar stoppas efter utslag i EU-domstolen" Ola Billger - GP 000707 "Fel att ge kvinnor

EU vill ta över skilsmässolagen

Också inom familjerätten vill EU ta över. Sverige stoppade 2008 ett EU-förslag om vilket lands lag som skall gälla vid skilsmässor. Omkring denna tid tillämpade sju EU-länder, däribland Sverige, den egna lagstiftningen vid skilsmässor. De övriga 20 medlemsländerna valde vilket lands lagar som skulle tillämpas beroende på makarnas nationalitet och var de varit bosatta.

Den svenska regeringen motiverade sitt nej med att för en svensk är det en grundprincip att man själv får bestämma när man vill gifta sig och när man vill sluta vara gift. Det ses som ett oerhört viktigt inslag för jämställdheten. I vissa fall skulle den rätten begränsas i EU om de föreslagna enhetliga lagvalsreglerna som EU-kommissionen lade fram skulle antas, hävdade Sverige.

EU-förslaget skulle, enligt dess anhängare, tydliggöra vilka regler som skall gälla när makar, som flyttat runt i Europa och som kan ha olika medborgarskap, vill skiljas. Det kan också handla om par med medborgarskap från länder utanför EU som söker skilsmässa i ett EU-land.

Sverige menade att nackdelarna med förslaget var tyngre än fördelarna. Förslaget skulle kunna innebära att svenska domstolar i en del fall måste döma enligt maltesisk, irländsk, tysk eller iransk lag när en part begär skilsmässa. Det skulle begränsa den ovillkorliga rätten för en person att få skilsmässa beviljad i Sverige. Många länder har krav på utredningar om skulden till en skilsmässa och flera år av betänketid innan den kan beviljas. På Malta existerade vid denna tid inte ens skilsmässa som begrepp. En folkomröstning på Malta 2011 har dock öppnat upp möjligheten för skilsmässor enligt vissa villkor.

När förslaget var uppe på justitieministrarnas bord 2008 krävdes det enhällighet mellan de 27 medlemsländerna för att det skulle kunna antas. Enhällighet fanns inte och förslaget föll. Men i mars 2010 lade EU-kommissionen ändå fram förslag till en ny lag som gjorde det möjligt för ett par som skall skiljas att välja vilket lands lagar som skall tillämpas vid skilsmässan. Den nya lagen skulle dock inte gälla i Sverige. För första gången planerade medlemsstaterna att använda sig av den så kallade mekanismen för "närmare samarbete". Det fungerar så att en grupp medlemsländer, minst åtta, kan gå vidare med ett förslag som övriga medlemsländer inte ställer sig bakom. Men övriga länder kan ansluta sig senare om så de vill. De länder som stod bakom det aktuella förslaget var Bulgarien, Frankrike, Grekland, Italien, Luxemburg, Rumänien, Slovenien, Spanien, Ungern och Österrike.

EU-kommissionen och de tio medlemsstaterna som stod bakom förslaget motiverade detta med att det i EU registreras runt 300.000 internationella äktenskap varje år, alltså par där makarna har olika nationalitet, bor i olika länder eller bor i ett annat land än hemlandet. Ansvarig kommissionär, Viviane Reding, sade att hennes mål är att se till att EU:s medborgare fullt ut kan utnyttja sin rätt att bo och arbeta i alla EU-länder. Därmed behövs alltså en total harmonisering, som här uppenbart går in även på familjerätten. EU-kommissionen motiverade också förslaget med att det var för att skydda barn och den svagare parten vid skilsmässor. Tanken är också att par som bor utomlands inte skall behöva skiljas enligt ett rättssystem de inte känner till och som de kan ha svårt att förstå. I sådana fall riskerar förhandlingarna att bli kostsamma och utdragna, vilket även drabbar eventuella barn, menar EU-kommissionen. Med den nya lagen skulle den rättsliga säkerheten stärkas för gifta par då de måste vara överens om vilket lands lagar som skall gälla. Kan de inte komma överens skall domstolarna följa gemensamma bestämmelser för att avgöra detta. Den nya lagen innebär alltså inte någon jämkning av de olika ländernas skilsmässolagstiftning, utan

---

företrädare" Lars Gunnar Wolmesjö - DN Debatt 000714 "EG-domen oroar" Carl Tham - Statstjänstemannen nr 13/2000 001027 "EG-dom hindrar inte särbehandling" Ann Dahlin

reglerar bara vilket lands lagstiftning som skall gälla. Den stora politiska majoriteten i Sverige riksdag håller dock inte med EU-kommissionen i denna fråga.

I december 2010 stod det klart att 14 EU-länder valde att gå vidare och genomföra förslaget om att skilsmässor skall vara en EU-fråga. Sverige sade fortsatt nej, eftersom svenska domstolar skulle kunna tvingas att döma efter ett annat lands skilsmässolag och att rätten att skiljas då skulle kunna inskränkas. Sverige stod fast vid sitt motstånd och tänker inte delta i det fördjupade samarbetet.

EU och hanteringen av livsmedel

Vilka gör fel – EU-byråkraterna som sätter reglerna eller svenska byråkrater som eventuellt övertolkar dessa regler? EU-vänner (som i princip har betalt för att försvara EU-systemet) skyller på de svenska byråkraterna. Men faktum är att reglerna är som de är och det är EU som har tolkningsföreträde över dem.

I augusti 2006 blev det debatt i Sverige om EU:s förordning för hantering av livsmedel visavi försäljning av hembakta bullar och kyrkkaffe. Det som utlöste proteststormen var att Mjölby kommuns miljöinspektör vid denna tid beordrade ett bokkafé i Skänninge att stoppa försäljningen av hembakt bröd med hänvisning till föreskrifterna i EU:s livsmedelsförordning. En debatt bröt ut i svensk media om det inträffade var en följd av EU:s livsmedelsförordning eller om svenska byråkrater hade övertolkat EU-reglerna. Frågan var om hembakta bullar och kyrkkaffe kan serveras eller försälas om de inte har bakats eller tillagats i en godkänd livsmedelslokal som omfattas av särskilda EU-regler.

EU:s betalda försvarare och EU-ambassadörer – dåvarande EU-kommissionär Margot Wallström, Göran Färm, EU-parlamentariker (S), Åsa Westlund, EU-parlamentariker (S) och Christofer Fjellner, EU-parlamentariker (M) – var ute och uttalade bland annat att reglerna bara gällde kommersiella aktörer och att svenska tjänstemän gjort övernitiska tolkningar av EU-reglerna.

Men vems var felet när man ute i de svenska kommunerna skulle tolka EU:s förordning för hantering av livsmedel? De kommunala livsmedelsinspektörernas? Det svenska Livsmedelsverkets tolkning? Eller är det byråkratiska och/eller svårtolkade EU-regler? Junilistan ställde flera frågor i ämnet till EU-kommissionen. I ett svar på fråga P-3868/06 skrev EU-kommissionen att i en lokal där man ibland och i liten skala hanterar, bereder, förvarar eller serverar mat, inte omfattas av kraven i livsmedelsförordningen. *Men* tolkningen av begreppen ”ibland” och ”i liten skala” är därmed avgörande för om en verksamhet är tillåten eller inte. EU-kommissionen framhåller på denna punkt att det är upp till de nationella myndigheterna att tolka de nämnda begreppen. *Men*, återigen, EU-kommissionen har tolkningsföreträde framför nationella myndigheter. Den svenska statliga myndigheten Livsmedelsverket bedömer att en verksamhet skall betraktas som kontinuerlig (och därmed omfattas av EU:s livsmedelsförordning) om den genomförs mer än ett par gånger per år. EU-kommissionen tillfrågades också av Junilistan (fråga H-0993/06) i december 2006 om Livsmedelsverket i detta sistnämnda gjorde en korrekt tolkning samt om EU-kommissionen i klartext kunde tala om huruvida en kyrka eller ideell förening som varje vecka säljer bröd och kakor till allmänheten kan fortsätta med denna verksamhet, utan att behöva uppfylla de omfattande krav som ställs i livsmedelsförordningen.

EU-kommissionen svarade nu ordagrant följande:

”Kommissionen anser att en aktivitet som äger rum oftare än en gång per månad under året skulle omfattas av förordning (EG) nr 852/2004 om livsmedelshygien. Oregelbundna aktiviteter utan fast frekvens eller en frekvens på mellan 3 och 4 gånger per år skulle dock inte omfattas av den.

Den händelse som beskrivs är lokal, har ingen effekt på handeln och faller inom området för subsidiaritetsprincipen. Det ankommer på de behöriga myndigheterna att tolka begreppen ”liten skala” och ”ibland”. Vid tolkningarna bör hänsyn tas till en riskanalys av de producerade livsmedlen (det vill säga typen av producerat livsmedel, mängd, målgrupp och andra relevanta parametrar) samt den allmänna proportionalitetsprincipen. Kommissionen kan därför inte ange vilken inställning de behöriga svenska myndigheterna bör inta i just detta fall.”

EU-kommissionen säger alltså att om till exempel kyrkkaffe äger rum oftare än en gång per månad under året omfattas den av EU:s förordning för livsmedelshygien. Men EU-kommissionen kan inte ange vilken inställning de svenska myndigheterna i övrigt skall ta i de exempel som nämns trots att kommissionen har tolkningsföreträde.

EU-kommissionen uttrycker sig alltså inte så glasklart som kommissionär Margot Wallström gjorde inför media, eller för den delen EU-parlamentarikerna Färm (S) och Fjellner (M), varav den senare skyllde på svensk byråkrati. Dessa tre personers uttalanden var i bästa fall förhastade, i sämsta fall gjorde de en selektiv tolkning för att framställa EU i bättre dager. Hur skall man då tolka kommissionens svar över vad som gäller? EU-parlamentariker Gunnar Hökmark (M) hade sin tolkning klar:

”I fråga om ideella föreningars bullbakande så har kommissionen rätt ut hur det förhåller sig på sin hemsida. I ett vägledningsdokument om hygienbestämmelser står tydligt att dessa inte omfattar tillställningar i exempelvis kyrkors eller skolors regi.

Bullbaksdebatten var ett resultat av att en svensk myndighet godtyckligt tolkat lagstiftning som handlade om någonting helt annat.”

(Gunnar Hökmark (M) i Gotlands Allehanda den 4 oktober 2007)

Hökmark hänvisar till EU-kommissionens icke-bindande vägledningsdokument om EU:s livsmedelsregler. Det är dock viktigt att poängtera att i detta dokument understryks att man har en fullständig friskrivningsklausul. Hökmark underlåter att nämna detta även när han konfronteras med detta faktum i debatten efter hans skriftliga uttalande. Kommissionen erkänner att dokumentet inte har någon formell legal status och i händelse av en tvist är det sist och slutligen EU-domstolen i Luxemburg som faller avgörandet om vad som gäller. I kommissionsdokumentet konstateras att ideella föreningar har rätt att baka bullar för försäljning, under förutsättning att det sker i liten skala och på tillfällig basis. Detta öppnar onekligen för tolkningar. Det är då inte märkligt att enskilda tjänstemän hamnar i kläm då de skall tillämpa denna typ av EU-regler.

Är man i Sverige för ängsliga när det gäller att försöka följa EU:s regler i ett läge när inte ens EU-kommissionen tvärsäkert kan svara på fullt ut vad som gäller? I Sverige har vi varit kända för att arbeta under devisen; ”Regler är till för att följas”.

Sist och slutligen kan EU-domstolen i Luxemburg avgöra frågan. EU-domstolen brukar gå uteslutande på EU-kommissionens linje och tillämpar lagstiftningen i strikt bemärkelse, vilket har framkommit av domstolens tidigare ställningstaganden.

Men som konstateras ovan – politiska företrädare från Socialdemokraterna och Moderaterna försvarar gärna EU:s institutioner mot svenska myndigheter inför de svenska väljarna – men undviker att nämna komplikationerna med oklara regelskrivningar som sist och slutligen avgörs av EU-domstolen.

”Vi säger ja till EU i förvisning om att vi kan åstadkomma förbättringar av mat och miljö genom en direkt påverkan av lagar och regler inom EU. Maten är en produkt av den miljö där den tas fram.”

(Artikel ”Röster från kvinnornas EU-parlament” Ur en resolutionstext. Artikel i *Europea*. Kvinnors röster om EU. Utgiven av Näringslivets EU-Fakta 1994)

”Och till sist vågar vi faktiskt lova dig att vi och våra barn kan fortsätta att äta bra och ren mat.”

(Mona Sahlin och Marit Paulsen i ett brev till Sveriges kvinnor ett par veckor före folkomröstningen 1994)

”Sverige har en fyraårig övergångstid att bibehålla sitt system, om vi blir medlemmar i EU. Jag är fullständigt övertygad om att det blir de andra länderna, som tvingas anpassa sig till oss innan de fyra åren har gått, på grund av larmrapporterna om antibiotika-resistenta (sjukdomarna går inte att bota längre) och livsfarliga bakteriestammar, som upptäckts överallt.”

(Marit Paulsen i ”En liten bok i en stor fråga” 1994)

Problem med livsmedelskvaliteten efter EU-inträdet

En stor del av livsmedelsområdet är totalharmoniserat, vilket innebär att det inte är tillåtet för de enskilda medlemsstaterna att ha vare sig strängare eller mer liberala bestämmelser.

Sammanfattningsvis kan konstateras att Sveriges EU-medlemskap gett Sverige bland annat:

- Sämre livsmedelskvalité.
- Sämre villkor för djuren och ökad risk för djurohälsa.
- Avskaffandet av de regelbundna kontrollerna av kött vid gränsen har lett till fler fall av salmonellasmittade produkter.
- Ökad risk för att en för omfattande användning av antibiotika i framtiden kommer att försvåra kampen mot sjukdomar hos djur och människor.
- Risk för svag märkning av livsmedel när det gäller till exempel genmanipulerade ingredienser och bestrålning.

Nedan följer exempel på område för område där försämringar av livsmedelssäkerheten ägt rum efter EU-medlemskapet. Sverige har helt enkelt anpassat sig till de sämre reglerna i EU.⁴¹

Antibiotikan i djurfoder

Sverige hade enligt anslutningsfördraget rätt att behålla sitt förbud mot användningen av antibiotika, kemoterapeutika, koccidiostatika och tillväxtbefrämjande medel i foder till och med 31 december 1998. Arbete pågick i EU med att omvärdera vissa speciella riskabla antibiotikasubstanser och senast 1 oktober 2003 skulle samtliga substanser på området omvärderas. EU-kommissionen fattade strax före årsskiftet 1998/99 beslut om att fyra typer av antibiotika i foder skulle förbjudas. Sverige hade dock förbud mot ytterligare fyra typer av antibiotika och åberopade därför den skyddsklausul och skydd för folk- och djurhälsa som finns i rådets direktiv 70/524/EEG om fodertillsatser. Sverige överlämnade dokumentation till

⁴¹ ”Sverige, EU, livsmedelskvalité och djuren. En kritisk rapport från EU-kritiska rådet. Sammanställd av Bengt Hurtig och Lotta Andersson. Utgiven 1998

EU-kommissionen, vilket de utvärderade. Under 2002 började bland annat en gradvis avveckling av antibiotika som tillväxtfrämjande medel inom EU. Från 1 januari 2006 har man inom EU förbjudit all antibiotikaanvändning i tillväxtbefrämjande syfte. Sedan 2006 är det därför förbjudet att använda antibiotika i tillväxtbefrämjande syfte inom EU. Bevisbördan att antibiotika i djurfoder är farligt för djur och människor har dock hela tiden legat på Sverige och det är EU-kommissionen som granskar om bevisen är "hållbara".

Genom en ändring i foderförordningen anpassades svensk lagstiftning i februari 1999 till direktiv 70/524/EEG om tillsatser i gruppen koccidiostatika och andra medicinskt verksamma substanser. Det innebär att dessa tillsatser får blandas in i foder utan recept från veterinär. Sverige fick ge med sig på detta område.

“De svenska kraven på salmonellakontroll vid import av livsmedel, levande djur och foder tillmötesgicks. Om t.ex. kött skall föras in i Sverige skall detta vara kontrollerat och innehålla en garanti utfärdad i det land där djuret slaktats. Kontrollen i ursprungslandet skall vara lika noggrann som den svenska kontrollen.“

(s. 77 Jordbrukspolitik/fiske ur “På väg för ett ja!” Utgiven av Näringslivets EU-fakta)

"Förhandlingsresultatet innebär emellertid att Sverige vid ett medlemskap trots avsaknad av gränskontroll kan upprätthålla kravet att importerat kött är salmonellafritt."

(Den svenska regeringen i propositionen inför EU-omröstningen).

"Skydd mot salmonella - Sverige fick i förhandlingarna igenom kravet att livsmedel, levande djur och foder som förs in i Sverige ska vara fria från salmonella. Kontrollen sker genom inspektioner vid slakterierna i ursprungsländerna och stickprovskontroll vid införseln till Sverige."

(Utrikesdepartementets informationsskrift "EU-avtalet" 1994)

”Sverige får stöd om salmonella - Sveriges krav på sträng salmonellakontroll får stöd av en nyligen avkunnad dom i EG-domstolen. Där ges Grekland rätt att införa systematisk kontroll av salmonella och att förbjuda import av kött som visat sig innehålla bakterier.”

(EGenheter nr 6 Augusti 1993, utgiven av Nätverk för Europa)

”Ett par av mina särskilda hjärtefrågor har behandlats väl i förhandlingarna. Jag tänker på den fortsatta kontrollen av salmonella och förbudet mot foderantibiotika. Här har EU accepterat Sveriges synsätt och detta är två områden där vi i Sverige, med våra strängare regler och erfarenheter av god djurhållning, i praktiken kan vara goda förebilder för de andra EU-länderna.”

(Marit Paulsen i ”Argument för osäkra socialdemokrater/Ja till EU” Socialdemokrater för EU 1994)

Salmonellautbrott i Sverige

Av statistiken såg det i september 1996 ut som om Sverige nästan helt slutade importera salmonellasmittat kött när vi gick med i EU. Antalet smittade och stoppade köttpartier minskade till en tiondel. Sanningen var dock den att myndigheterna tappade kontrollen sedan gränserna öppnats.

Fram till Sveriges EU-inträde fick inget kött föras in i landet utan att svenska veterinärer först hade tagit prov och förklarat varan smittfri. Tullarna började inte ens titta på dokumenten förrän veterinären hade godkänt varan. Efter EU-inträdet kör frysbilar med kött från EU

okontrollerade över gränsen. Köttet skall i stället ha provtagits i det land varan kommer från. Köparen i Sverige tar in varan och får lita på ett certifikat från säljarna att det är kontrollerat. Problemet är bara att certifikatet inte alltid stämmer. Vissa medlemsländer har sämre hygien i de anläggningar där köttet hanteras än vad vi har i Sverige. Vid sidan av de seriösa firmor som följer reglerna men ändå får in salmonella finns företagare som uppfinner egna sätt att handla. Kött färdas krokiga vägar.

Ett exempel från 1996; Thailändska kycklingar hamnade i köket i Hot Wok Café på Nytorgsgatan i Stockholm. De kom från Arno Holm AB i Årsta, som köpt dem av Sten Davidson AB i Göteborg, som i sin tur tagit in den thailändska kycklingen från Tyskland. Den hade intyg av en tysk veterinärdoktor och många stämplor. Men det svenska laboratoriet hittade salmonella i fyra prov av fem. Det var dessutom två olika typer av salmonella - Salmonella Java och Salmonella Hadar. Det hade veterinären i Hamburg missat. I hans intyg stod att kycklingen var salmonellafri.

Det finns många fler exempel. Dessutom gäller kontrollen bara för kött av nöt, gris eller fjäderfä. För lamm och får, vilt samt häst är det fritt fram. Där finns inga hinder alls. Sådant kött har lagligen fått importeras utan någon kontroll. Före EU-inträdet kontrollerades allt detta av svenska veterinärer. Så snart de fann smittat kött skickades det tillbaka. Livsmedelsverket förde statistik över alla köttpartier som avvisades vid gränsen: 1990 var det 105 partier, 1991: 80 partier, 1992: 127 partier och 1993: 98. Men sedan EU öppnade våra gränser avvisas salmonellasmittat kött i så liten omfattning att Livsmedelsverket slutat att föra samlad statistik. Bara tio fall år 1995 och nio under januari-oktober 1996.

Sommaren 1999 dog två människor och ett tjugotal insjuknade i en salmonellaepidemi på ett sjukhem i Huddinge. Orsaken till epidemin var ett parti rökt kalkonbröst från Frankrike. Ytterligare personer i Stockholms län samt tre restaurangbesökare på Gotland blev smittade av samma parti kalkonbröst. Ytterligare 12 personer i Sverige hade under sommaren smittats av salmonella. Men i dessa fall kunde man inte spåra något samband till kalkonköttet. Köttet i fråga hade tillretts utomlands och sedan frysts ner. Sedan förpackades det i stora plastsäckar och transporterades i frysbilar till Sverige. Här har det sedan tinats och serverats utan ytterligare tillagning.⁴²

I mars 1998 ställde dåvarande EU-parlamentariker Sören Wibe en fråga i EU-parlamentet till EU-kommissionär Franz Fischler angående att Sverige sedan EU-inträdet vid flera tillfällen upptäckt salmonellasmittat kött i partier importerade från andra EU-länder. Detta trots att det funnit intyg från exportlandet att köttet varit fritt från sådan smitta.

EU-kommissionär Fischler svarade i EU-parlamentet 10 mars 1998 att EU använde sig av den så kallade ISO-metoden som referensmetod för att kontrollera om kött är salmonellasmittat. Sverige använder sig dock av en annan metod, den så kallade nordiska metoden. Vid stickprov av 569 partier hade de svenska myndigheterna hittat salmonella i 12 av dessa. Det rörde sig huvudsakligen om fjäderfä importerat från Frankrike (det kan i detta sammanhang noteras att 85 % av det fjäderfäkött som importerats från Frankrike visade sig vara salmonellasmittat). Fischler sade också att rådet diskuterade möjligheten att även godkänna den nordiska metoden som referensmetod.

Ministerrådet beslöt den 16 mars 1998 att ändra tidigare beslut om mikrobiologisk undersökning som skall användas på kött som är avsett för Finland och Sverige.

Livsmedelsanläggningar i medlemsstaterna kan antingen använda ISO-metoden eller den nordiska metoden för provtagning av kött som skall till Finland eller Sverige. Men det är alltså inte tvunget att använda den nordiska metoden för provtagning av kött som skall till

⁴² DN 990805 "Två döda och sju sju" Nils Resare - DN 961002 "EU öppnade Sverige för salmonella" Thomas Michélsen

dessa två länder, trots att det är den metod som anses vara mest tillförlitlig i de två mottagarländerna.⁴³

Det visade sig helt enkelt att den fortsatta salmonellakontroll som utlovades de svenska konsumenterna vid EU-inträdet var en halvmesyr på grund av olika mätmetoder. Kontrollen i ursprungslandet visade sig inte alls vara lika noggrann som i Sverige.

Att EU:s garantier fungerar dåligt råder det idag inget tvivel om. Det finns flera exempel på detta. I början av 2000 hämtade miljöinspektörerna i Norrköping in totalt 252 prover från 96 butiker, restauranger, grossister och köttanläggningar. Två procent av proverna visade på smitta. Allt smittat kött kom från andra EU-länder än Sverige. Ingen salmonella hittades i kött importerat från tredje land. Totalt belades 2.500 kilo fläsk, kyckling och anka med saluförbud. Projektet i Norrköping visade också att även kött förs in i landet utan salmonellaintyg.

Livsmedelsverket har i två stora undersökningar, 1997 och 2000, gått igenom dokumentationen på över 1.000 partier, och kontrollerat för salmonellasmitta i över hundra fall. Kontrollen år 2000 visade att många intyg var felaktiga. Av 72 testade köttpartier som infördes i Sverige från EU innehöll vart åttonde köttparti som kontrollerades salmonella. De flesta av dem kom från tyska svinkötsproducenter. Fem av tio tyska partier som kontrollerades visade sig innehålla salmonella. Det var ändå lite bättre än fyra år tidigare. År 1997 kontrollerade Livsmedelsverket 52 partier kött från svin, nöt och fjäderfä. Enligt alla intyg borde dessa partier ha varit salmonellafria. Men vid den svenska undersökningen visade det sig att elva av de dubbelgranskade partierna eller 21 procent var salmonellasmittade. 1997 hittades mycket salmonella i fågel importerad från Frankrike. Den importen hade nu i stort sett upphört. Men vad gällde tyskt svinkött hade importen från Tyskland till Sverige ökat från 880 ton 1997 till 14.700 ton 2000.

Av de 14 salmonellastammar som upptäcktes vid undersökningen 2000, "Garantiprojekt 2000", var åtta resistenta mot minst tre typer av antibiotika. Två stammar var resistenta mot minst sex olika typer av antibiotika. På sikt är det farligt att en flora av särskilt antibiotikaresistenta stammar av salmonella får fäste på de ställen där köttet hanteras, som exempelvis i styckningsanläggningar och på restauranger.

Inger Wikström, veterinärinspektör vid Livsmedelsverket, sade i SvD 6 november 2001 att trots alla garantier från EU tar en del EU-länder inte problemet på allvar. Det slarvas uppenbarligen vid provtagningarna. Bristerna finns där proven tas. Man fuskar, medvetet eller omedvetet. I september 2001 skrev Livsmedelsverket till myndigheter och ansvariga organisationer i Tyskland för att protestera. Nästa steg var att översätta undersökningen till engelska så att den kunde tas upp i EU-kommissionen. Samtidigt uppskattade Livsmedelsverket att endast en promille av det svenska köttet är smittat.⁴⁴

I november 2001 meddelade Livsmedelsverket att de tvingades backa och inte längre kunde kräva att köttberedningar från annat EU-land genomgår salmonellakontroll vid införsel till Sverige. Från 1998 och framåt hade Sverige krävt att första mottagaren av så kallade köttberedningar skulle kontrollera maten med avseende på salmonella innan de skickades vidare exempelvis till grossister. Undantag från detta krav har gällt om avsändarlandet redan utfärdat ett intyg som garanterat salmonellafrihet. Med köttberedningar menas produkter som exempelvis beretts genom marinering eller kryddning. Ett bekymmer är att marinad i det här sammanhanget kan innebära en låg halt av svag saltlösning som inte märks. En kycklingfilé kan rent av förbättras. Det kan gå till så att fryst kycklingfilé importeras från Brasilien eller Thailand till en firma i ett EU-land, oftast Tyskland. Filén injiceras med saltlake, paketeras om och exporteras till Sverige - som tysk kycklingfilé och utan krav på salmonellakontroll.

⁴³ EU-kommissionens svar på fråga E-0934/01 010607 till EU-parlamentariker Jonas Sjöstedt

⁴⁴ GP 000405 "Salmonella fortfarande ett stort problem" TT - Metro 000405 "Salmonella i EU-kött trots garantier" FLT - DN 011105 "Salmonellarisk ökar i Sverige" Peter Letmark - SvD 011106 "Salmonella i EU-testat kött" Ola Billger - Upsala Nya Tidning 011106 "Kontrollen av importerat griskött skärps" Maria Persson

Enligt fågelbranschens uppskattningar är minst fyra-fem procent av kycklingimporten på totalt 20.000 ton "pumpad" med saltlösning eller liknande. Genom att smita undan salmonellakontrollen kan importören tjäna 10-15 kronor extra per kilo.

Livsmedelsverket tvingades ändra föreskriften eftersom det inte fanns något stöd i EU-rätten för ett krav på obligatorisk salmonellakontroll av just köttberedningar. Anledningen till det var helt enkelt en miss i medlemskapsförhandlingarna. Men alla parter utgick från att kontrollen omfattade köttberedningar och 1998 utfärdade Livsmedelsverket en föreskrift som täckte in dem. Det gamla regelverket revs upp efter klagomål från ett danskt företag i Göteborg med kopplingar till Danske Slagterier i Danmark, enligt Göran Anér, chefsjurist vid Livsmedelsverket.

Därmed uppstod en lucka i lagen när det gäller salmonellakontroll. Livsmedelsverket hoppades att importörerna skulle ta sitt ansvar och kontrollera produkterna frivilligt. Eftersom produkterna det handlar om inte heller är upphettade eller fermenterade ökar smittorisken. Den grupp varor som kallas köttprodukter, vilket omfattar korv berörs inte av de nya reglerna, eftersom de liksom helt kött och malet kött omfattas av salmonellagarantin.

Enligt dåvarande jordbruksminister Margareta Winberg var det inte uteslutet att Sverige i framtiden kunde utvidga salmonellagarantierna. Men i november 2001 fanns det ingen möjlighet att få igenom det. EU höll då på att förhandla om nya gemensamma regler om smitta som överförs mellan djur och människa. I det sammanhanget "knorrade" en del länder över de kontrollgarantier som Sverige fått, enligt jordbruksministern.

EU-kommissionen för sin del är av den åsikten (svar på fråga E-3707/01 - 1 mars 2002) till dåvarande EU-parlamentariker Jonas Sjöstedt) att när det i gemenskapslagstiftningen redan finns kriterier för salmonella i köttberedningar är det inte nödvändigt att utsträcka tilläggsgarantierna till dessa produkter.⁴⁵

"Inte heller svenskarnas rätt att jaga kommer att förändras vid ett medlemskap. Eftersom EU har vissa jaktregler som skiljer sig från våra togs frågan upp i förhandlingen. Det klargjordes då att EU-reglerna inte hindrar oss att fortsätta vår jakt på hittillsvarande sätt, vare sig det gäller fågel eller vilt."

(Utrikesdepartementets informationsskrift "EU-avtalet" 1994)

Jakt på vilt

Det visade sig snabbt att jakten är ytterligare ett område som EU reglerar i detalj och där Sverige har tydliga begränsningar i sitt beslutsfattande. Det finns ett habitatdirektiv och ett fågeldirektiv inom EU där man listat skyddsvärda rovdjur och fåglar inom unionen. Enligt Svenska Jägareförbundet är dessa direktiv inte alls bra för svenska förhållanden. Att samma direktiv gäller från "Gibraltar till Karesuando" får märkliga konsekvenser.

Harjakten har till exempel visat sig krocka med EU-direktiv. Sedan 1980 var jaktlag tillåtna att jaga på marker som ägs av personer som inte deltar i jaktlaget. Den svenska regeringen fann dock att detta inte överensstämde med EU:s konvention om ägandeskydd. Den svenska lagen om viltskyddsområden öppnande upp för skapandet av stora områden för jakt, men också för den obligatoriska anslutningen för markägare till gemensamma viltförvaltningssällskap. De stora jaktområdena var idealiska för harjakt. Enligt EU:s regler är det endast möjligt att begränsa ägandeskyddet om viktiga allmänna intressen står på spel. Större vilt som älg, kronhjort, dovhjort och vildsvin kan orsaka betydande skada på skog och

⁴⁵ Upsala Nya Tidning 011114 "Risk för fler salmonellasmittade produkter" Maria Person - DN 011122
"Kryphål öppnar för salmonella" Anders Bolling

är en vägtrafikfara. Därför kommer jakten på dessa djur att fortfarande tillåtas i viltskyddsområden. Men haren utgör inte något hot på detta sätt och därmed förbjuds harjakt på de större jaktområdena och blir därmed svårare att jaga. En del jaktintressegrupper protesterade mot den svenska regeringens diskriminering av harjakt medan andra jaktorganisationer var för frivillighet i harjaktsdeltagandet.⁴⁶

Den svenska björnstammen växer långsamt, och björnarna vandrar allt längre söderut. För att förhindra att björnarna börjar etablera sig i områden där de inte hör hemma ansågs det i Sverige vara befogat med en ökad skydds jakt. Men björnen är skyddad enligt EU:s habitatdirektiv. I slutet av 1997 anmälde den svenska björnjakten till EU-kommissionen. Kommissionen ställde då ett antal skriftliga frågor till Sverige och i februari 1998 sammanträdde en grupp EU-tjänstemän med miljödepartementet för att diskutera den svenska rovdjursjakten. Därefter fick departementet vänta på att EU-kommissionen skulle höra av sig igen med ett besked om hur de såg på de tillstånd till björnjakt som Naturvårdsverket utfärdade.⁴⁷

Även Sveriges skydds jakt på lodjur blev en EU-fråga i början av 1998. Före januari månads utgång 1998 var miljödepartementet tvungna att svara på ett antal frågor från EU-kommissionen, föranledda av en anmälan mot den svenska lodjursjakten. Enligt EU-direktiv måste det finnas starka skyddsargument för att bedriva rovdjurs jakt, och det var detta EU-kommissionen ville få bekräftat från den svenska regeringen. Naturvårdsverkets naturresursavdelning ansåg att lodjursstammen vuxit snabbt i Sverige och nu var tillräckligt stor för att tåla avskjutning. EU-kommissionen för sin del, skulle granska svaren på sina frågor för att ta ställning till om den svenska skydds jakten skulle bli ett fall för EU-domstolen.⁴⁸

Lojakten blev åter aktuell 2001. Sverige riskerade att dras inför EU-domstolen eftersom jakt på lodjur tilläts utanför renbetesland. EU-kommissionen gav den svenska regeringen en frist till slutet av september 2001 att förbjuda lodjursjakten utanför renbetesland. Men dåvarande miljöminister Kjell Larsson (S) ville inte minska lojakten. Miljökommissionär Margot Wallström skrev i ett brev till regeringen att "Konungariket Sverige har inte uppfyllt sina skyldigheter" enligt det EU-direktiv som skall skydda lodjuren. EU-kommissionen underkände de svenska argumenten för en begränsad jakt på lodjursstammen, som växer snabbt i mellersta Sverige, och menade dessutom att Sverige inte gjorde tillräckligt för att stoppa tjuvjakt på lo. Men den svenske miljöministern hävdade att den svenska lodjursstammen är den största i Europa och mycket livskraftig. Riksdagen antog våren 2001 regeringens förslag om en stam på 1.500 lodjur, som innebar en höjning med 50 procent från rovdjursutredningens förslag. Miljöministern såg inget skäl för att minska skydds jakten eftersom stammen har god tillväxt. Behovet av jakt på lodjur rådde det en bred enighet om i Sverige alltifrån viltforskare och jägare till riksdagen. Årligen har lodjurens antal ökat med 20 procent och den jakt som den svenska staten tillåter motsvarar mindre än hälften av denna tillväxt. Men EU-kommissionen hävdar att tjuvjakten i Sverige är "av en betydande omfattning" och uppgick till 50 lodjur 1999. EU anser att den svenska staten inte "vidtagit de åtgärder som är nödvändiga för att förhindra denna jakt". Miljöminister Kjell Larsson framhöll att det beslutats om skärpta insatser från polis och andra myndigheter samt att straffet för grovt jaktbrott fördubblats.

EU-kommissionen underkände också Sveriges argument att en försiktig jakt på lodjur är nödvändig för att såväl jägare som orsbefolkning i berörda bygder skall acceptera och känna

⁴⁶ Inslag i SVT Aktuellt 000607 21.00 4 minuter

⁴⁷ DN 981009 "Ökad björnjakt befogat" Jesper Pettersson

⁴⁸ DN 971229 "Jakt på lo synas i Bryssel" Anna Kågström

förtroende för rovdjurspolitiken. Detta ansåg EU inte vara ett sådant "överskuggande allmänintresse" som berättigar till undantag från habitatdirektivet, som värnar som hotad fauna och flora. Endast om rådjuren, lodjurens främsta föda, hotar att försvinna kan kommissionen tänka sig att medge undantag. Sverige hade i augusti 2001 redan svarat kommissionen två gånger om synen på lodjursjakt. Om EU inte nöjde sig med nästkommande svenska svar skulle tvisten föras till EU-domstolen. Om svenska regeringen inte skulle rätta sig efter EU-domstolens utslag hotade böter.

Viltforskaren Olof Liberg sade i DN 15 augusti 2001 att om EU tvingar Sverige att förbjuda all jakt utanför renbetesområdet blir följden en katastrof för lodjursförvaltningen, eftersom det innebär risk för okontrollerad tjuvjakt. Enligt Liberg hade Sverige 2001 en lodjursstam som sakta men säkert ökade under kontroll genom en väl fungerande jakt. Miljökommissionär Margot Wallström var alldeles tydligt inte av den uppfattningen.

Den svenska regeringen vidhöll 24 september 2001 i ett sista brev före eventuellt EU-domstolsförfarande än en gång att det fanns starka skäl för lodjursjakt utanför renskötselområdet. Bland annat anfördes att Naturvårdsverket hänvisat till att jakten behövs för att "motivera jägarkåren" att medverka vid inventeringen av lodjur. Dessutom hänvisades till att jakten "förebygger" skador på tamdjursbesättningar, samt att lodjuren hotar den för jägarna så viktiga jakten på rådjur.

Om EU-kommissionär Wallström inte ansåg att Sveriges skäl var tillräckligt starka för att undanta lodjursstammen i Sverige från den särskilda bevarandestatus som stammen har i EU:s habitatdirektiv skulle det bli det ett fall för EU-domstolen att avgöra. När det gäller uppgifterna EU-kommissionen anser sig ha om förekomsten av tjuvjakt på lodjur i Sverige skriver de i ett svar till dåvarande EU-parlamentariker Jonas Sjöstedt (fråga E-2480/01) att en rad klagomål inkommit till EU-kommissionen. På grund av "konfidentialitetskraven" kan namnen på dessa källor inte avslöjas, men kommissionen har kontrollerat och befäst uppgifterna.⁴⁹ Skriftväxlingen mellan EU-kommissionen och den svenska regeringen och lodjurjakten fortsatte i flera år och är fortfarande känslig.

Vid en konferens som Kungliga skogs- och lantbruksakademiens utskott för viltförvaltning arrangerade 24 november 2000, ifrågasattes det kloka i att beslut om snabbt föränderliga djurpopulationer i Norden i allt högre utsträckning fattas av EU. Det är framförallt habitatdirektiv och fågeldirektiv som har fått konsekvenser för svensk jakt. Björn och lo finns på habitatdirektivets lista för djur som har strikt skydd, vilket innebär att endast skyddsjakt är tillåten.

Naturvårdsverket, Svenska jägareförbundet, Svenska naturskyddsföreningen och Världsnaturfonden var 2000 eniga om att skyddsjakten borde ersättas med licensjakt. Det motsvarade bättre arternas status samtidigt som en del detaljregler kunde slopas. År 2000 krävdes exempelvis ett särskilt tillstånd för att sälja kött från legalt skjutna björnar. En annan märklig detalj gällde hur många patroner man fick ha i halvautomatiska kulvapen. Vid jakt på björn fick man ha hälften så många patroner i vapnet som vid jakt på älg. Något man menade är helt bisarrt med tanke på hur farlig en skadeskjuten björn kan vara.⁵⁰

Jakt är alltså ytterligare ett område som EU reglerar i detalj och där Sverige har tydliga begränsningar i sitt beslutsfattande. De svenska myndigheterna bör rimligen ha bättre kompetens att avgöra jakttillstånd och jakttider för Sveriges djurliv än vad man har i Bryssel.

⁴⁹ DN 010815 "EU kan stoppa lojakt" Anders Johansson - DN 010925 "Svensk lodjursjakt till EU:s domstol" Roland Johansson/TT

⁵⁰ KSLA-nytt nr 4/2000 "Har EU makten över jakten?" Bo Carlestål

Djur- och fågelliv skiftar stort inom EU och det blir lite absurt om samtliga medlemsländer utifrån så olika förutsättningar skall följa samma direktiv.

Kulturfrågor i EU

Kulturen fick en plats i EU genom Maastrichtfördraget och i Amsterdamfördraget fick den en egen artikel, nummer 151. EU-kommissionen ville att det i Nicefördraget skulle skrivas in att bland annat kulturstöd i framtiden skulle kunna avgöras med majoritetsbeslut i ministerrådet, och inte, som tidigare kräva enhällighet. Detta röstades dock ned i Nice. "Tyvärr" säger EU-kommissionens kulturgeneraldirektör van der Pas till DN Kultur 8 januari 2001. Enligt van der Pas hade en majoritetsbeslutsregel säkert kunnat "förkorta beslutsprocesserna". Det visar lite av EU:s dilemma. Medlemsländernas politiker måste hela tiden övertyga sina väljare att de inte säljer ut det nationella oberoendet. Å andra sidan önskar EU:s byråkratiska tjänstemannakader en ökad självständighet i arbetet och tycks tendera att betrakta medlemsstaterna som bromsklossar i den europeiska integrationen.

Med antagandet av Lissabonfördraget och dess ikraftträdande 1 december 2009 blev slutligen kulturområdet ett område där man i EU fattar beslut med kvalificerad majoritet i ministerrådet (artikel 167 i EUF-fördraget/Romfördraget).

EU:s kulturprogram har kommit till för att "stärka den regionala mångfalden" och samtidigt lyfta fram en "gemensam europeisk identitet". Förloraren i den processen är naturligtvis nivån mellan regionerna och EU, det vill säga nationalstaterna och den centrala statsmakten som finns i de flesta av medlemsländerna. Vilket är naturligt i EU-projektets helhetssträvan för europeisk integration.

EU:s språkpolitik säger att erkännandet av minoritetsspråk skall vara väsentligt för "den språkliga och kulturella mångfalden". Men idag är frågan om minoritetsspråk i EU enbart är inriktad på de språk som har en historisk och geografisk förankring. De stora invandrade minoritetsspråken, som till exempel arabiska och persiska, ingår av allt att döma inte i den eftersträlvade mångfalden. En av EU:s kommissionärer har flerspråkighet som politiskt ansvar. Under åren 2007-2010 var det till och med en kommissionär som enbart hade ansvaret för det området, Leonard Orban från Rumänien. Under övriga tider och för närvarande har det fallit under kultur- och utbildningskommissionärer.

Exempel på andra frågor som EU behandlar inom kulturfrågor är projektet med utnämningar av europeiska kulturhuvudstäder samt programmet Aktiv ungdom, som handlar om att utveckla och främja det europeiska samarbetet på ungdomsområdet. Sammantaget kan man dock konstatera att kulturfrågorna i EU ligger långt från EU:s ursprungliga tanke om de fyra fria rörligheterna. Kulturfrågorna på EU-nivå finns där för att det finns högre ambitioner med att skapa en EU-stat.

"EU efter Johanssons modell - då vågar jag göra tummen upp
... Stryps breddidrotten om vi röstar ja? Svälter småklubbarna ihjäl? Försvinner stjärnorna? Förtvinar Blåvitt? Allsvenskan? Elitserien? Många är bekymrade att okända Bryssel-byråkrater ska krossa den svenska modellen. Bland idrottsfolk som gjort ett upprop för Nej till EU märks allt från Proletären FF:s Bengt Frejd till Bebben Johansson och Tommy Sandelin. I radiodebatten representerades nej-sidan av den väpnade revolutionens förespråkare Bengt Frejd. Självt är jag övertygad om att Lennart Johansson klarar de pedagogiska frågorna i Bryssel och att de stora lagsporterna kan fortsätta ungefär som tidigare"
(Sportjournalisten Jan Hansson i en krönika i Göteborgs-Posten 12/11 1994)

Även Sveriges "idrottsminister" 1994, Bo Lundgren (m), och UEFA:s ordförande Lennart Johansson sade i debatten att den svenska modellen bestämmer vi själva över.

EU går in på idrottens område – EU-dom utarmar svensk fotboll

Idrott omfattades tidigare inte i EU:s fördrag. Men med Lissabonfördragets ikraftträdande är också sportfrågor föremål för omröstningar med kvalificerad majoritet i EU:s ministerråd. Men EU-domstolen har tidigare genom domslut fastställt principen att idrotten bör underkastas gemenskapsrätten i de fall den utgör en ekonomisk aktivitet inom ramen för den inre marknaden.

Med EU-domstolens domslut i Bosmanfallet i december 1995 slogs det fast att fotbollspelare och andra idrottsmän har en fri arbetsmarknad och fri rörlighet. Kontraktslösa spelare får flytta utan övergångssumma. De speciella regler som gällde för övergångar inom den svenska idrottsrörelsen, med syfte att gynna breddidrotten, har ingen giltighet på EU:s inre marknad. EU-kommissionen uttalade därefter, vid överläggningar med UEFA (den europeiska fotbollsunionen), tydligt sig mot också de nationella transfersystemen (både för amatörer och icke amatörer). Kommissionen hotade med kraftiga böter om deras uppmaning inte efterföljdes.

Bosmandomen slog också fast att klubbarna får spela med ett obegränsat antal utlänningar. Idéer om en Europaliga har likaså fötts. En liga som givetvis ligger i intresse att skapa för de stora fotbollsklubbarna, vilka inte är något annat än kommersiella företag. Landslagen i medlemsstaterna är då bara till hinder och konkurrens för Europaligan.

Lars-Åke Lagrell, ordförande i Svenska Fotbollsforbundet, gick på DN Debatt 11 februari 1996 till angrepp mot EU-kommissionen. Han menade att kommissionen hade som mål att få bort de internationella regelverk som finns för spelarövergångar, TV-sändningar, landslagsdeltagande, utlänningars deltagande i nationella ligor och fotbollsrörelsens eget bestämmande över turneringsarrangemang. Målet är att få allt fritt. Vilket Lagrell menade bara gynnar ett fåtal privata klubbägare med enbart kommersiella intressen och ett litet antal megastjärnor bland spelarna. Samtidigt som det givetvis är till nackdel för idrotten som folkrörelse.

När Sverige förlorade kvalet inför VM i Frankrike 1998 uttalade en fotbollstränare i Sportradion ungefär följande: "Svenska spelare åker ut i Europa. De får bra betalt men får sitta på bänken, utvecklas inte och Sveriges landslag får inget nytt bra spelarmaterial." Spelare kan nu också försvinna utomlands utan att de klubbar som de tidigare spelat för får någon ekonomisk ersättning. Det drabbar den folkrörelse- och breddidrott i Sverige som vi alltid försökt omhulda. Agenter och spelare har tjänat på Bosmandomen medan klubbarna har förlorat. I november 1999 konstaterades att närmare 100 svenska spelare fanns utomlands. Det gjorde givetvis att kvaliteten i de svenska klubbarna sjönk. Klubbarna i Europa kan fylla på med utlänningar till sista man, därför värvas svenska spelare som inte skulle få chansen annars. De svenska lagens insatser i Europacuperna åren 1996-1999 var mycket sämre än före Bosmandomen 1992-1995.⁵¹

Det kunde också konstateras att Bosmandomen skapade en ny yrkesgrupp, spelaragenter som jagar 15-åringar för att sälja dem till utlandet. Stora klubbar som Hammarby och IFK Göteborg har drabbats ekonomiskt liksom små klubbar. Under fotbollssäsongen på hösten snurrar pengar i huvudet på många fotbollsspelare under pågående säsong och en del koncentrerar sig på anbuden i stället för fotbollen, vilket gör att de spelar sämre. Rika klubbar i Europa köper sig påfyllning i truppen och där kommer svenskarna in i bilden. Sedan har de ofta blivit sittande på bänken.⁵²

EU-kommissionen slog fast i december 1999 att sport inte alltid är detsamma som ekonomiska affärer. Tre nya undantag gjordes för att ge idrottsorganisationerna ett större utrymme att sköta sina egna ekonomiska affärer utan att EU:s konkurrenslagar skall ställa till

⁵¹ DN 991104 "Bosman sänkte svensk fotboll" Jakob Lundberg

⁵² SvD 991112 "Bosmandomen ses över" Jan Majlard

problem. UEFA fick nu till exempel bestämma vad som skall räknas som hemmamatcher i cupfinaler.

Exempelvis den tyske fotbollslegenden Franz Beckenbauer var - milt uttryckt - förbaskad över att EU blandat sig i fotbollens övergångar. I början av hösten 2000 sade han i en intervju med Focus Money Magazine citat: "Det sitter en hög med misslyckade människor i Bryssel. Alla misslyckade existenser verkar ha blivit skickade till Bryssel av sina regeringar. De är Europas största samling av förlorare." Huruvida Beckenbauer är en lika god analytiker av EU som han var en bra fotbollsspelare får var och en fundera över.

EU-parlamentet behandlade idrottsfrågor på sin session 7 september 2000. Deras förslag var att EU skulle få lagstiftningsrätt även i EU-frågor (Menneabetänkandet A5-0208/2000). De ville också anordna ett "europeiskt år för idrott". Även kampen mot dopning inom idrotten behandlades (Lucasbetänkandet A5-0203/2000) och det konstaterades att det var ett överstatligt problem som skulle hanteras på EU-nivå. EU-kommissionen uppmanades att tillsammans med välkända idrottsmän genomföra en informationskampanj, som grundar sig på att skapa goda förebilder inom alla idrottsgrenar. I sammandrag kan man säga att idén om den fria inre marknaden orsakar problem för idrottsrörelsen, och det enda sättet att åtgärda dessa problem enligt EU-parlamentet, är att idrottsfrågorna skall behandlas politiskt på EU-nivå.

Det konstaterades hösten 2000 att höga spelarlöner hotade att ruinera den svenska fotbollsallsvenskan. Mellan 1995 och 1999 hade spelarlönerna tredubblats. Bosmandomen har gjort att klubbarna tvingats skriva långtidskontrakt och i de förhandlingarna var spelarna inte alltid så blygsamma.⁵³

Svenska Fotbollsförbundets ordförande, Lars-Åke Lagrell, gjorde också en "Beckenbauer" i Stockholm News 1 december 2000. Han sade citat: "Det gör mig bekymrad som samhällsmedborgare att det inte finns någon politiskt styrning utan bara dårar som tutar och kör i EU-kommissionen". EU-kommissionens motiv att ett slopande av övergångssummor skulle leda till att man slapp fantasisiffror vid övergångar avfärdade Lagrell. Han sade att vem som helst kunde räkna ut att en spelare i stället får de pengarna som lön. Slopas övergångssummorna kommer fotbollen till en punkt där den blir superkommersialiserad och där de stora bara blir större och de mindre allt mindre, enligt Lagrell.

Även UEFA:s ordförande Lennart Johansson skrev i början av 2001 ett brev till statsminister Persson där han klagade över att "kommissionen är i det närmaste omöjlig att samarbeta med" eftersom den "inte har en aning om hur det går till att utveckla fotbollsspelare".

EU-kommissionen pressade till slut på kvällen 5 mars 2001 fram en överenskommelse med FIFA och UEFA gällande fotbollens nya transfersystem. Överenskommelsen visade att det är EU och inte fotbollens företrädare som sätter dagordningen på EU:s arbetsmarknad. Antingen åttlyddes ordern från EU-kommissionen och deras ramverk blev det som fick gälla, därefter fick FIFA och UEFA förbinda sig att jobba vidare med detaljerna. Eller också körde EU-kommissionen över fotbollsföreträdarna.

Avtalet som uppnåddes innebar att om spelare under 23 år kontrakteras skulle den klubb som mister spelaren ersättas. Klubb som varit med och tränat och lärt upp spelaren, inklusive amatörklubbar, skulle genom ett solidariskt system få del av inkomsterna. Detta system skulle utarbetas efter avtalsuppgörelsen. Internationella övergångar för spelare under 18 år tillåts, men bara under vissa villkor. En längre period för köp och försäljning av spelare införs, samt en kortare period under säsongen. I praktiken blir det under europeisk sommar och under vinteruppehåll. På så vis skapas ett så kallat transferfönster varje år. Dock gäller ett klubbyte per spelare och säsong. Spelarkontrakt skall gälla från ett till fem år. Upp till 28 års ålder skulle kontrakt gälla under minst tre år. Ett sanktionssystem införs så att brytande av kontrakt

⁵³ DN 001024 "Fem allsvenskar kan kastas ut" Johan Esk - SvD Näringsliv 001113 "Höga spelarlöner hotar ruinera allsvenskan" Jan Ahlström

endast tillåts efter säsongens slut. Detaljer saknades i uppgörelsen för hur man skulle hantera kontraktsbrott. Det talades bara svepande om att man skall se över proportionerlig bestraffning och ekonomisk kompensation. En skiljenämnd skall se till att reglerna efterföljs och dömer i fall av oenighet. Men denna skiljenämnd skall dock vara underställd nationell lagstiftning, vilket innebär att arbetsmarknadens lagar torde gälla i slutändan. Fifpro, det internationella spelarfacket, var dock inte alls nöjda med avtalet och förklarade att de inte accepterade det. De ville att fotbollsspelarna skulle få samma rättigheter på arbetsmarknaden som andra yrkesgrupper.⁵⁴

I Sverige behöll man systemet med att den klubb som vill värva en spelare måste betala, oavsett om spelaren har kontrakt eller inte. Priset bestäms vid en förhandling mellan köpare och säljare. Kan de inte komma överens bestämmer en övergångskommitté priset. Men i december 2001 ändrade sig Fotbollsförbundet. Från och med januari 2003 anpassade svensk fotboll sina övergångsregler till övriga Europa. Man hade inget val efter överenskommelsen mellan FIFA och EU-kommissionen i mars 2001.⁵⁵

I december 2000 på toppmötet i Nice skrevs en deklARATION som stärkte idrottsförbundens ställning mot de kommersiella krafterna. Så tolkade en idrottsförbunds företrädare det i alla fall. Men Johan Danielsson, pressekreterare åt Sveriges idrottsminister Ulrica Messing sade i SvD 24 januari 2001 att analysen av deklARATIONEN inte var klar och behövde manglas ytterligare några gånger innan man kunde dra några slutsatser.⁵⁶

Bo Carlsson på Malmö Högskola skriver i Svensk Idrottsforskning nummer 4/2010 att de senaste årens utveckling i det europeiska fotbollslandskapet har placerat svenska klubbar och allsvenskan allt längre ut i periferin på den europeiska fotbollskartan. Däremot pekar han på att utvecklingen i de danska och norska förstaligorna har varit positiv, med både sportsliga och kommersiella framgångar. Enligt Bo Carlsson kan svensk klubb fotbolls tapp och dess devalvering förklaras av en mix av variabler, och måste därmed förstås i en större kontext. Tveklöst har Bosmandomen, och dess effekter, drabbat svensk fotboll hårt. Men det är dock alldeles för enkelt att skylla på Bosmanreglerna, vilket en skandinavisk jämförelse på ett tydligt sätt bevisar, menar han. Den svenska traditionen och dess värden och den svenska samhällskontexten framträder som ogynnsamma när det gäller en mer allvarlig och genomgripande kommersialiseringsprocess.⁵⁷

EU:s planer för sportpolitiken kommer att utvecklas än mer. I juli 2007 lade EU-kommissionen fram en vitbok om idrott. Vitboken om idrott syftar i huvudsak till bland annat att ge strategiska riktlinjer och göra idrotten synligare i EU:s beslutsprocess. EU-kommissionen skriver att de genom denna vitbok mer konkret vill se till att idrottsdimensionen beaktas fullt ut i all EU-politik samt skapa ökad juridisk klarhet när det gäller EU-lagstiftningens tillämpning inom idrotten och därigenom bidra till förbättrade styrelseformer inom den europeiska idrotten. Vi kan se fram emot ytterligare förslag till lagstiftning på EU-nivå som berör idrottens värld.

EU och trånga hönsburar

På Astrid Lindgrens 80-årsdag 1987 uppvaktade dåvarande statsminister Ingvar Carlsson (S) med ett löfte om en ny djurskyddslag. Carlsson lovade att det skulle bli ett förbud mot att hålla värphöns i trånga burar. Lagen antogs av svensk riksdag 1988. Men 1996 efter EU-

⁵⁴ DN 010306 "Fotbollen och EU överens" Anders Lundqvist - DN 010307 "Spelarfacket hotar med process" Cian Lund

⁵⁵ DN 011218 "Bosman gäller mellan svenska klubbar" Malin Fransson

⁵⁶ SvD 001214 "EU ger idrotten större frihet" Jonas Arnesen

⁵⁷ Svensk Idrottsforskning nr 4/2010 "Tankar om svensk fotbolls position och framtid" Bo Carlsson

medlemskapet och med bara två år kvar tills dess att burförbudet skulle träda i kraft blev många nervösa i Sverige. Riksdagen beviljade 1988 branschen en tioårig omställningsperiod, men fortfarande satt 85-90 procent av värphönsen kvar i burarna.

Jordbruksverket, livligt påhejat av äggbranschen och bonderörelsen LRF, hade sedan länge argumenterat mot burförbudet. Branschen i fråga målade upp en mörk hotbild som imponerade i debatten. Det hävdades att de svenska äggproducenterna skulle komma att duka under på grund av hård konkurrens från övriga EU-länder, som producerar billigare ägg i bursystem betydligt värre än de framtida svenska "sprättäggen" från frigående höns. Dåvarande jordbruksminister Annika Åhnberg efterlyste på EU-nivå gemensamma regler för hönhållning i november 1996. Genom gemensamma EU-regler hoppades den svenska regeringen förbättra konkurrenssituationen för svenska äggproducenter.

I Sverige bröts det entydiga löftet till Astrid Lindgren på hennes 80-årsdag. Burförbudet ersattes i Sverige från årsskiftet 1998/99 med så kallade funktionskrav. Oavsett hur värphönsen hölls, antingen i burar eller fritt sprättande på golv, skulle de kunna "bete sig naturligt", enligt djurskyddslagen från 1988. Det förutsatte att hönorna fick möjlighet att värpa ägg i reden, krafsa i sand och sitta på en pinne. Regeringen öppnade vägen för en utsträckt övergångsperiod med möjlighet till individuella dispenser för anläggningar som genomför förbättringar. Gamla utslitna bursystem skulle underkännas och slås ut, medan bättre burhållning kunde beviljas en allt längre övergångsperiod. Flera bönder fick dispens till år 2002.

Dåvarande jordbruksminister Annika Åhnberg skrev på DN Debatt 9 december 1996 citat: "Att halsstarrigt hålla fast vid beslutet om att alla former av burar skall vara borta den 1 januari 1999 - oavsett konsekvenserna - är inte ett kraftfullt fasthållande av viktiga principer, det är ett svek mot visionen om bättre djurmiljö. Dessutom innebär det förlust av arbetstillfällen. Äggnäringen heltidssysselsätter i dag 2.200 personer och på deltid ytterligare ett par tusen."

Åhnberg undvek noga att i sina artiklar ta upp att EU-medlemskapet kunde ha med ärendet att göra. Faktum är dock att eftersom Sverige nu är EU-medlemmar saknar vi möjlighet att exempelvis belägga importerade ägg, producerade av burhöns, med straffull. Astrid Lindgren kommenterade i DN dagen därpå citat: "Det känns som om de tagit ifrån mig min födelsedagspresent från 80-årsdagen. Det är väldigt synd att löftet att hönsen skulle bli fria visar sig vara lögnaktigt."

År 1997 flyttades omställningen av värphönsens burförebud fram. Nio av tio producenter fick tidsbegränsade dispenser av Jordbruksverket att behålla de gamla burarna till utgången av år 2002. Samtidigt beslöt den svenska regeringen att inredda burar, som uppfyller behoven av rede, sittpinne och sandbad skulle bli ett tillåtet alternativ. Om detta alternativ är mer "hönsvänligt" har dock varit omstritt bland experterna.

I juni 1999 beslöts i ministerrådet efter en stökig förhandling att alla trånga hönsburar skulle förbjudas från 2012 - och inte 2017 som planerat. Men i EU-kretsen gick arbetet mot ett gemensamt förbud trögt. Främst Frankrike bromsade med hänvisning till kostnadsskäl. I Sverige rådde då fortsatt tveksamhet då äggproduktionen skulle bli dyrare i Sverige jämfört med övriga EU-området. Det kunde bli konkurrenshämmande för de svenska bönderna på EU:s inre marknad. Inför det att de sista dispensererna i Sverige skulle gå ut 2002 fick producenterna ännu en dispens då de nya systemen inte hann ut på marknaden i tid. Nu var det utgången av 2004 som gällde för att burhönsförbud skulle vara infört. I november 2000 satt fortfarande cirka fyra miljoner svenska höns i gamla olagliga burar. Ett år senare konstaterades dock att marknadsandelarna för burägg minskade. I november 2001 beräknades ägg från frigående höns utgöra 25 procent av marknaden.

Ett antal äggproducenter motsatte sig fortsatt omställningen. Jordbruksverkets beslut överklagades och det fanns äggproducenter som behöll sina inredda burar efter det att

dispenserna löpt ut. Detta innebar att omställningen inte var fullständigt genomförd i januari 2004. Vid denna tidpunkt fanns det cirka fem miljoner värphöns i Sverige, varav cirka 56 % inhystes i system för frigående höns, cirka 26 % i inredda burar och cirka 17 % i oinredda burar. År 2008 hade i princip alla ställt om till godkända system inte minst av ekonomiska skäl. Handeln var inte intresserad av ägg från oinredda burar.⁵⁸

14 år - 1988 till 2002 - räckte alltså inte för att finna alternativ till burhönsens tillvaro.

Anledningen till detta var enligt Christer Nilsson på Jordbruksverket (i DN 11 april 2000) en kombination av att vi i Sverige inte kunde skydda våra gränser när vi gick med i EU och att alternativet med inredda burar kom sent in i bilden.

Jordbruksdepartementet anslog till exempel 1999 drygt 2,5 miljoner kronor för att informera konsumenterna och motivera dem att välja ägg som främjar god djuromsorg. Men det har varit svårt att nå fram med informationen till konsumenterna.

Enligt ett EU-direktiv skulle burhönsen senast vid årsskiftet 2011/2012 ha mer och bättre utrymmen. EU:s äggproducenter hade alltså haft över tio år på sig att skaffa större burar, men trots det har många länder problem. Polen, Italien, Spanien och Belgien hörde till de 12-13 länder som hade oinredda burar kvar vid det aktuella årsskiftet. Fortfarande beräknades 47 miljoner hönor sitta i burar utan sittpinne och sand. Läget i Finland, Sverige och Tyskland var däremot under kontroll. I Tyskland hade man frångått burhönsägg helt och hållet.

Enligt EU-kommissionen kunde de som inte uppfyller kraven ställas inför rätta. Men som alltid hittar man en nödutgång. Länder som inte lever upp till de nya EU-reglerna för burhöns kommer även fortsatt att kunna sälja äggen till den inhemska livsmedelindustrin, men äggen får inte exporteras. I skrivande stund överväger EU-kommissionen att gå till EU-domstol för att sätta press på det dussintalet länder som inte klarat av att genomföra burhönsförbudet med 12 års förvarning.

Arbetstidsdirektivet – fördyrade omkostnader i vården

EU:s arbetstidsdirektiv (direktiv 2003/88/EG) syftar till att skapa gemensamma regler för vilket som skall vara den lägsta nivån på skyddet för arbetstagarnas hälsa och säkerhet beträffande arbetstider. Det reglerar vad EU-länderna måste hålla sig till när det gäller veckoarbetstid, dygnsvila, nattarbete, veckovila och raster. Viktiga delar i direktivet är begränsningar med en maximal arbetsvecka på 48 timmar under 7 dagar, och ett krav på minst 11 timmars vila under en 24-timmarsperiod.

När direktivet beslutades 1996 gavs dock en möjlighet att genom individuella avtal, så kallad ”opt-out”, undanta enskilda arbetstagare från begränsning i veckoarbetstiden. Det är främst i Storbritannien som denna möjlighet har utnyttjats. Det är också i detta land som arbetstidens längd ökat mest. Allt fler länder utnyttjar dessutom den möjlighet som direktivet ger att införa rätten för enskilda arbetstagare att komma överens med sin arbetsgivare om undantag från 48-timmarsregeln. Sexton länder tillåter i dag sådana undantag, ofta specifikt inom vårdsektorn, medan 11, däribland Sverige, inte gör det.

När Sverige gick med i EU förband man sig att införa arbetstidsdirektivet i den svenska arbetstidslagen. Det dröjde till 2005 innan den svenska lagen verkligen anpassades efter EG-direktivet. Sveriges Kommuner och Landsting, SKL, menade att sjukvården skulle skadas av

⁵⁸ DN 961117 "Hönsen blir kvar i burarna" Anders Johansson - DN 961208 "Pinne förbättrar hönans liv" Anders Johansson - DN 961209 DN Debatt "Inget burhönsförbud från 1999" Annika Åhnberg - DN 961210 "Stor press på ägnärningen" Anders Johansson - Aftonbladet 000317 "Burhönsens frihet dröjer" Aftonbladet text-tv - DN 000411 "Burägg kvar trots förbud" Maria Backman - DN 001106 "Höns får lyxbur i stället för frigång" Eva Lindgren - GP 000409 "Hönsen sitter kvar i gamla burar" Pär Düsing - Sydsvenskan 010930 "Höns i bur kan släppas fria" Eva Martelius - Upsala Nya Tidning 011130 "Frigående höns vinner äggmarknad" Maria Person

den nya lagen och att den skulle bli svår att tillämpa utan ett tillskott på omkring 3.000 läkare. Den stora frågan i Sverige har varit att jourtid skall räknas som arbetstid. EU-domstolen har slagit fast att även passiv jourtid skall räknas som arbetad tid, även om ingen arbetsinsats har utförts.

Arbetstidsdirektivet var starkt kritiserat från en del håll då det sades bli dyrt och komplicerat för arbetsgivarna att täcka upp för den arbetstid som går förlorad. Dessutom, många anställda som är beroende av att arbeta extra kommer att få se sina inkomster försvinna eller krympa. Arbetstidsdirektivet lämnar enligt kritikerna inget utrymme för flexibilitet i en tid då allt fler vill disponera sin arbetstid på ett friare sätt. Så skilda verksamheter som sjuk- och hemvård samt försvarets internationella insatser befarades att drabbas av mycket stora kostnadsökningar, liksom ökade svårigheter att planera och genomföra verksamheten. Ibland kommer kostnadsökningarna att bli så omfattande att själva verksamhetens förutsättningar rubbas, något som i slutändan drabbar till exempel den som är i behov av extra stöd och vård i form av en personlig assistent. Allt detta enligt motståndarna till direktivet.

Frågan är om EU skall detaljreglera arbetstiderna över huvud taget. Förutsättningarna i EU:s olika medlemsländer är olika när det gäller levnadsstandard, traditioner på arbetsmarknaden, lönenivåer och balansen mellan fritid och lön. Då är det bäst att denna fråga löses nationellt i förhandlingar mellan arbetstagare och arbetsgivare utifrån de ekonomiska förutsättningar som finns i varje land och i olika branscher och verksamheter. EU:s medlemsländer befinner sig i olika ekonomiska konjunkturer, en del i direkt kris. På det tätbefolkade Malta kostar det stora pengar att köpa en bostad och de som är yngre vill gärna arbeta övertid för att betala av extra på sina bostadslån. Malta Labour Party röstade i EU-parlamentet mot arbetstidsdirektivet då de ansåg att det inte passade för deras land.

I Sverige har vi traditionellt låtit den svenska arbetsmarknadens parter genom kollektivavtalen och inom ramen för svensk lagstiftning avgöra arbetstiderna. Att avgöra detta på EU-nivå är en stor förändring av den svenska modellen.

Huruvida arbetstidsdirektivet har inneburit kostnadsökningar i bland annat svensk vård har det varit ganska tyst om. Men Storbritannien, som alltså är mer flexibelt i tolkningen av direktivet, har drabbats av extra kostnader. National Health Service skall ha varit tvingade att betala mer än 1,03 miljard pund för tillfällig personal under 2010-2011 för täcka upp personalbrist på grund av arbetstidsdirektivet. Detta enligt Sunday Telegraph 18 mars 2012.

Alternativa vägar för Sverige

Sverige var 1960 med och bildade Europeiska frihandelssammanslutningen (European Free Trade Association, EFTA). EFTA är en europeisk frihandelsorganisation som bildades med syftet att skapa fri handel för industriprodukter mellan länderna.

EFTA startades när Italien, Frankrike, Västtyskland och Beneluxländerna ingick ett frihandelsavtal inom Europeiska ekonomiska gemenskapen (EEC senare EG). I början på 1970-talet slöts ett frihandelsavtal mellan EFTA och EG.

EFTA har varit enkelt som samarbete utan alltför mycket byråkrati. Men problemet har varit att denna „klubb“ har dränerats på medlemmar som istället gått över till EG/EU.

Storbritannien och Danmark lämnade EFTA för EG 1973, Portugal gjorde också det 1986.

Sverige, Österrike och Finland gick med i EU 1995. Numera anses EFTA ha mindre betydelse då alla dess nuvarande medlemsländer har långtgående frihandelsavtal med EU, antingen EES eller Schweiz EES-liknande avtal.

EES-avtalet samt samarbetet Schweiz-EU är intressanta att gå närmare in på.

1/ EES-avtalet EU/EFTA

Europeiska ekonomiska samarbetsområdet eller EES är ett associeringsavtal mellan europeiska länder som omfattar dels alla länder som är med i EU, dels de till EFTA anslutna staterna Island, Liechtenstein och Norge. Det är de tre sistnämnda länderna som normalt brukar kallas EES-länder eftersom de andra grupperas som EU-länder.

När EES-avtalet förhandlades kallades EU fortfarande för EG (med Maastrichtfördraget gick man över mer till att kalla det EU, även om vissa områden som jordbrukspolitiken fortfarande egentligen låg inom EG).

I EFTA var då även Sverige, Österrike och Finland medlemmar. EES-avtalet undertecknades av regeringarna i de dåvarande EG-länderna samt i Sverige, Österrike, Finland, Island, Liechtenstein, Norge och Schweiz i maj 1992. Efter det godkändes det som lag av alla ländernas parlament under 1992, utom Schweiz, som i en folkomröstning i december 1992 röstade nej. Mellan Schweiz och EU förhandlades det då istället fram bilaterala avtal.

Istället för att dubblera och skapa helt nya institutioner som skulle gälla för hela EES-området och dess ingående länder, valde man att det huvudsakligen skall vara EU:s institutioner som ansvarar för tillämpningen av avtalet. Dessa skall se till att samma regler skall gälla även för de EES-länder som inte är medlemmar i EU. Det skapades två nya organ för att motsvara de roller som EU-kommissionen och EU-domstolen har för EU:s medlemmar. EFTA:s övervakningsorgan motsvarar EU-kommissionen och kontrollerar att EFTA-länderna efterlever avtalet, och de kan dra ett medlemsland inför EFTA-domstolen. I EFTA-domstolen riskerar EFTA-landet då att dömas till påföljder. Det finns en gemensam kommitté där samtliga EU- och EES-medlemsstater ingår tillsammans med EU-kommissionen. Denna kommitté har till syfte att samordna lagstiftning inom EES-området. Det finns också ett särskilt EES-råd som har till uppgift att övervaka hela samarbetet.

EES innebär att medlemsländerna deltar i den inre marknaden. De får importera och exportera tullfritt. Det finns också särskilda bilaterala avtal om jordbruks- och fiskeprodukter, som medger tullar, vilket avtalet tillåter. Enligt EES-avtalet måste EES-länderna acceptera EU:s handels- och konkurrensrelaterade regler. EES-länderna har rätt att delta i förberedelsen av nya regler, dock endast utifrån, de får inte sitta med på sammanträdena. EU-länderna beslutar själva om nya regler medan EES-länderna har rätt att vägra att anta nya regler. EU har dock så kallad hävningsrätt, det vill säga de har rätt att säga upp hela EES-avtalet om ett EES-land

inte följer det. Hittills har det inte hänt att ett EES-land har vägrat att implementera en rättsakt. Till exempel godkände Norge det omdebatterade tjänstedirektivet i november 2008. Men det återstår i skrivande stund att se om Norge godkänner det för dem kontroversiella postdirektivet.

Fördelar och nackdelar med EES-avtalet handlar som alltid om vilka argument man anser väger tyngst. EES-avtalet anses jämfört med EU-medlemskap ge fördelen till Norge och Island att få ta del av den inre marknaden, handla tullfritt med EU-länderna, och ändå skydda det för dem mycket viktiga fisket från EU:s inflytande. EES-länderna behöver heller inte betala medlemsavgift till EU, dock en mycket mindre EES-avgift, som emellertid ökat kraftigt. Den var runt två miljarder norska kronor per år för Norge 2004-2008. Dock en liten summa jämfört med att Sverige betalar mellan 25-30 miljarder svenska kronor per år i EU-avgift.

EES-länderna får inte ekonomiska bidrag från EES, men netto i avgifter och bidrag tjänar både Norge, Island och Liechtenstein på detta jämfört med EU-medlemskap. Bland annat därför att Island och Liechtenstein inte har mycket jordbruk, till vilket en stor del av EU-bidragen går. Norges jordbrukspolitik är ett kapitel för sig då de kraftigt subventionerar sina mindre jordbruk.

Nackdelen för EES-länderna är att EU i praktiken styr inom många områden över EES-länderna som om de vore EU-medlemmar. Formellt sett är reglerna inte tvingande för EES-länderna, utan de har möjlighet att åberopa ett veto gentemot regler som de inte vill genomföra. Men i praktiken är detta veto i princip oanvändbart så länge som det enskilda landet vill delta i EES och upprätthålla ett fungerande samarbete. EES-länderna har alltså små möjligheter att styra över regler som är olämpliga för dem.

I Islands parlament röstade en majoritet 2009 för att förhandla om ett EU-medlemskap. Detta var i en tid av stor ekonomisk instabilitet på Island och en del argumenterade för att man behövde gå med i euron. Men opinionen på Island har varit negativ till EU-medlemskapet bland annat på grund av fiskeripolitiken, medan man i alla fall före eurokrisen var mer positiva till euron.

2/ Bilateral avtal EU-Schweiz

Schweiz röstade alltså nej till EES i en folkomröstning och relationen mellan Schweiz och Europeiska unionen grundar sig på bilaterala avtal mellan de båda parterna. Schweiz har genom separata avtal förhandlat till sig motsvarande samarbete till EES inom vissa områden. De inkluderar bland annat fri rörlighet för personer genom Schengensamarbetet, fri rörlighet på arbetsmarknaderna, tekniska handelshinder, och offentliga inköp. Schweiz måste i praktiken följa många EU-direktiv (utan att kunna påverka deras utformning) som har med handel och handelsvaror att göra, och får tullfrihet, ungefär som för Norge. De viktigaste avtalen trädde i kraft 2002.

Landet har fler undantag än vad EES skulle innebära och har ansetts ha större möjligheter att avstå från att införa EU-direktiv än EES-länder. EU har dock rätt att säga upp avtalet, vilket även Schweiz har. Schweiz har på grund av denna regel i princip inte vägrat införa någon ny EU-regel utan accepterat dem. En kontroversiell regel som Schweiz införde efter ett ja i en folkomröstning i februari 2009 var att ge rumänska och bulgariska medborgare full rätt att arbeta i Schweiz från 2014. EU hade före folkomröstningen hotat med att säga upp avtalen. Schweiz är fortsatt medlem av EFTA.

3/ Ett närmare nordiskt samarbete - Nordek

Det Nordiska rådet är en mellanstatlig samarbetsorganisation mellan de fem nordiska staternas parlament. Nordiska rådet bildades den 16 mars 1952 av Danmark, Island, Norge

och Sverige. Finland gick med 1955. Ett av de första konkreta och banbrytande besluten var den nordiska passunionen, som trädde i kraft den 1 juli 1954 och gjorde Norden till en gemensam arbetsmarknad. Det nordiska samarbetet var enkelt och obyråkratiskt och bevisar att man kan ha en gemensam inre marknad utan att behöva bygga upp en stor byråkrattapparat. Sedan försökte man under 1960-talet sig på att dra upp riktlinjerna för en ekonomisk organisation för de nordiska länderna - Nordek eller Organisationen för nordiskt ekonomiskt samarbete. 1968 började planeringen för Nordek, som var ett försök att vinna de fördelar som EEC/EG, EFTA och Comecon ville uppnå för sina medlemmar, men med fokus på Norden. I november 1970 godkändes ett traktatförslag om organisationen av Nordiska rådet, men snart drog sig Finland ur samarbetet. Tyvärr skilde sig framförallt Danmarks och Finlands intressen åt för mycket. Finland hade fått indikationer om att Sovjetunionen ogillade de nordiska planerna, medan Danmark hade börjat att snegla på EG. När Finland sagt nej försökte Danmark, Norge och Sverige att bilda Skandek, men även detta försök misslyckades. I oktober 1972 röstade danskarna ja till medlemskap i EG och landet blev medlem 1 januari 1973.

Dock borde "nordismen" ha en god chans till återkomst om bara den politiska självkänslan finns där. De nordiska länderna är rika, stabila både ekonomiskt och politiskt och har goda råvaror.

Till att börja med borde de tre nordiska EU-länderna hålla nordiska toppmöten, kanske tillsammans med Storbritanniens premiärminister, för att öka tyngden, och utmana förmötena som den franske presidenten och tyska förbundskanslern håller.

Finns viljan kan man bygga upp ett tätare nordisk samarbete med Sverige och Norge som ryggraden och sedan bygga för en politisk samverkan där euron och dess orsakade kriser kan hållas undan. Ett Nordek som handelsblock visavi EU kan mycket väl få en stor tyngd både globalt och i Europa.

Norska Nej till EU-rörelsen presenterar en omfattande "Alternativ till EES"-rapport

I Norge presenterade en projektgrupp med medlemmar bland annat från Nei til EU, fackföreningsrörelsen och böndernas organisationer i slutet av mars 2012 rapporten «Alternativ til dagens EØS-avtale».⁵⁹ Rapporten tar upp olika alternativ över Norges möjligheter till handelsavtal som alternativ till EES-avtalet. Ett intressant scenario att särskilt uppmärksamma från rapporten handlar om ett multilateralt handelsregelverk. I korthet; på samma sätt som EES-avtalet kan också handelsavtalet från 1973 mellan EU och Norge sägas upp av en av parterna. Om det skulle bli så för en period att Norge inte har ett bilateralt eller regionalt handelsavtal med EU måste man basera sig på allmänna körregler för den handel som existerar internationellt. Regelverket i Världshandelsorganisationen (WTO) är det mest centrala. WTO-regelverket lägger också ramarna för utformningen av ett handelsavtal mellan Norge och EU och för ändringar av EES. Det ger också ett omfattande regelverk på många av de områden EES handlar om och som handelsavtalet från 1973 inte täcker. På enskilda områden har Norge genom WTO ingått avtal som är nära på identiska med EES, som avtalet om offentlig upphandling. På andra områden av WTO-samarbetet, som på tjänsteområdet, är avståndet till EES betydligt större och ger möjlighet till Norge att återvinna nationell

⁵⁹Läs den norska Alternativ til EØS-rapporten på: <http://www.alternativprosjektet.no/wp-content/uploads/2012/03/ALTERNATIVRAPPORTEN.pdf>

handlingsfrihet över områden som import av alkohol, ägarbegränsning inom finansnäringen, arbetsuthyrning och villkor för koncession.

Den internationella tullkvoten på industrivaror har sjunkit och de genomsnittliga tullsatserna är idag cirka 3,5 %, vilket är 40 procent lägre än då EES-avtalet ingicks. Så oavsett om EU mot förmodan skulle säga upp handelsavtalet från 1973 (som säkrar full tullfri tillgång till EU:s marknad för industrivaror) skulle tullsatserna oavsett bli begränsade. De konkreta tullsatser som Norge skulle erhålla från EU läggs fast i EU:s listor i WTO, men Norge kommer i enlighet med WTO:s „bäсталandsprincip“ oavsett att inte få högre tullsatser än de EU använder mot andra länder som inte är med i EU eller länder som EU har omfattande handelsavtal med (som EES-länderna). I enlighet med WTO:s princip om nationell behandling kan för övrigt inte EU, på de områden man har förpliktigt sig i bindningslistor inom WTO, förfördela egna verksamheter på bekostnad av verksamheter från Norge eller andra WTO-länder. Sammantaget – som medlem av WTO finns också en god möjlighet för en självständig stat att handla med omvärlden.

En eventuell folkomröstning om omprövande av EU-medlemskapet

De som vill utträda ur EU måste formulera en långsiktig kampanj för en ny folkomröstning om fortsatt medlemskap i EU eller inte. I Storbritannien pågår en ganska framgångsrik kampanj på detta tema sedan ett par år under namnet Peoples Pledge. Där deltar bland annat politiker från de konservativa, Labour och de gröna.

Tyvärr är det så att om det svenska folket i en folkomröstning om fortsatt EU-medlemskap eller inte skulle välja att lämna EU måste man också byta ut en stor del av riksdagsledamöterna. Det måste råda en bred enighet om EU-utträdet inom inrikespolitiken för en längre tid. En långsiktig politisk vilja är ett måste för att en alternativ färdväg skall fungera. Den politiska majoriteten för en annan Europapolitik måste kunna ligga fast över minst två mandatperioder i riksdagen. Men den politiska elitens svek gentemot det svenska folket efter eurofolkomröstningen 2003 visar att man i bästa fall enbart halvhjärtat kan förvalta ett resultat som går dem emot. Sverige har inte begärt ett formellt undantag mot euroanslutning i EU:s fördrag, vilket hade varit logiskt efter folkomröstningen 2003. Detta hade man lätt kunnat göra i samband med utarbetandet av det konstitutionella fördraget/Lissabonfördraget, om viljan hade funnits hos främst Socialdemokraterna och Moderaterna. Hur skall då den politiska eliten kunna förvalta ett folkomröstningsresultat som uttrycker att Sverige skall lämna EU?

Om det nu ändå är som så att Sverige väljer att utträda ur EU måste man gentemot den Europeiska Unionen förhandla långsiktigt. Kommande långtidsbudget i EU skall spänna över åren 2014-2020. Det är rimligt att Sverige vid ett utträde varslar i god tid inför budgetarbetet med en kommande långtidsbudget så att alla parter känner till de ekonomiska förutsättningarna.

Författarpresentation – Jan Å Johansson

Tidigare bland annat förbundsombudsman på SSU, kanslichef på Socialdemokrater mot EU 1994 och kanslichef på Europa ja – Euro nej 2003. Har en bakgrund som politisk tjänsteman i EU-parlamentet i fjorton år. Är idag researcher på Organization for European Interstate Cooperation.

Lästips

Jan Å Johansson och Sören Wibe: Sverige i EU - en krönika över åren 1995-1999

Bengt Lindqvist: Blindstyre (Hjalmarson & Högberg Bokförlag, 2012). Den före detta biträdande socialministern (S) ger på två ställen i boken del av sina negativa intryck av EU-medlemskapet, bland annat när det gäller den ökade alkoholkonsumtionen med EU-medlemskapet, att Sverige har tystnat i Förenta Nationerna och om EU-tjänstemännens höga löner i förhållande till andra medborgare.

Varje år ger den svenska regeringen ut en skrivelse om verksamheten i EU under föregående år. De ger en bra bild om hur allomfattande EU:s verksamhet är över alla politikområden. Dessa skrivelser finns på regeringens hemsida på nätet.

”Regeringens skrivelse 2011/12:105 Berättelse om verksamheten i Europeiska unionen under 2011” finner ni här:

<http://www.regeringen.se/content/1/c6/18/88/36/00f58067.pdf>

www.oiceurope.com

The activities of the OEIC are financially supported by the European Parliament. The liability of any communication or publication by the OEIC, in any form and any medium rests with the OEIC. The European Parliament is not responsible for any use that may be made of the information contained therein.